

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)

της 21ης Σεπτεμβρίου 2023 *

Περιεχόμενα

I.	Το νομικό πλαίσιο	3
A.	Δίκαιο της Ένωσης	3
B.	Το γερμανικό δίκαιο	6
II.	Η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία	8
III.	Επί της προσφυγής	9
A.	Επί της πρώτης αιτιάσεως, η οποία αφορά τον μη καθορισμό των ειδικών ζωνών διατηρήσεως	9
1.	Επιχειρήματα των διαδίκων	9
2.	Εκτίμηση του Δικαστηρίου	10
B.	Επί της δεύτερης αιτιάσεως, με την οποία προβάλλεται μη καθορισμός των στόχων διατηρήσεως	12
1.	Επιχειρήματα των διαδίκων	12
2.	Εκτίμηση του Δικαστηρίου	21
α)	Επί του επιχειρήματος περί μη καθορισμού λεπτομερών στόχων διατηρήσεως για 88 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας	21
β)	Επί του επιχειρήματος σχετικά με τη γενική και συστηματική πρακτική καθορισμού των στόχων διατηρήσεως κατά τρόπο αντίθετο προς τις απαιτήσεις του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους	22
Γ.	Επί της τρίτης αιτιάσεως, η οποία αφορά τη μη θέσπιση των αναγκαίων μέτρων διατηρήσεως	26
1.	Επιχειρήματα των διαδίκων	26

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

2. Εκτίμηση του Δικαστηρίου	27
Επί των δικαστικών εξόδων	28

«Παράβαση κράτους μέλους – Περιβάλλον – Οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας – Άρθρο 4, παράγραφος 4, και άρθρο 6, παράγραφος 1 – Μη καθορισμός ειδικών ζωνών διατηρήσεως – Μη καθορισμός στόχων διατηρήσεως – Έλλειψη ή ανεπάρκεια μέτρων διατηρήσεως – Διοικητική πρακτική»

Στην υπόθεση C-116/22,

με αντικείμενο προσφυγή δυνάμει του άρθρου 258 ΣΛΕΕ, η οποία ασκήθηκε στις 18 Φεβρουαρίου 2022,

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους C. Hermes και M. Noll-Ehlers,

προσφεύγουσα,

κατά

Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, εκπροσωπούμενης από τον J. Möller και την A. Hoesch,

καθής,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Prechal, πρόεδρο τμήματος, M. L. Arastey Sahún (εισηγήτρια), F. Biltgen, N. Wahl και J. Passer, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: T. Ćareta

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα, που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 20ής Απριλίου 2023,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με το δικόγραφο της προσφυγής της, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να διαπιστώσει ότι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει:
  - από το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ 1992, L 206, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2013/17/ΕΕ του

Συμβουλίου, της 13ης Μαΐου 2013 (ΕΕ 2013, L 158, σ. 193) (στο εξής: οδηγία για τους οικοτόπους), καθόσον δεν χαρακτηρίζει ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως 88 από τους 4 606 τόπους κοινοτικής σημασίας που βρίσκονται στην αλπική, ηπειρωτική και ατλαντική βιογεωγραφική περιοχή, οι οποίοι περιλήφθηκαν στους καταλόγους που καταρτίστηκαν με την απόφαση 2004/69/ΕΚ της Επιτροπής, της 22ας Δεκεμβρίου 2003, για τη θέσπιση καταλόγου τόπων κοινοτικής σημασίας για την αλπική βιογεωγραφική περιοχή κατ' εφαρμογήν της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 14, σ. 21), με την απόφαση 2004/798/ΕΚ της Επιτροπής, της 7ης Δεκεμβρίου 2004, με την οποία θεσπίζεται ο κατάλογος των τόπων κοινοτικής σημασίας για την ηπειρωτική βιογεωγραφική περιοχή, κατ' εφαρμογήν της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 382, σ. 1), και με την απόφαση 2004/813/ΕΚ της Επιτροπής, της 7ης Δεκεμβρίου 2004, με την οποία θεσπίζεται ο κατάλογος των τόπων κοινοτικής σημασίας για την ατλαντική βιογεωγραφική περιοχή, κατ' εφαρμογήν της οδηγίας 92/43 (ΕΕ 2004, L 387, σ. 1), όπως επικαιροποιήθηκαν αντιστοίχως με την απόφαση 2008/218/ΕΚ της Επιτροπής, της 25ης Ιανουαρίου 2008, βάσει της οποίας εγκρίνεται, σύμφωνα με την οδηγία 92/43/ΕΟΚ, πρώτος ενημερωμένος κατάλογος των τόπων κοινοτικής σημασίας για την αλπική βιογεωγραφική περιοχή (ΕΕ 2008, L 77, σ. 106), με την απόφαση 2008/25/ΕΚ της Επιτροπής, της 13ης Νοεμβρίου 2007, βάσει της οποίας εγκρίνεται, σύμφωνα με την οδηγία 92/43/ΕΟΚ, ένας πρώτος ενημερωμένος κατάλογος των τόπων κοινοτικής σημασίας για την ηπειρωτική βιογεωγραφική περιοχή (ΕΕ 2008, L 12, σ. 383), καθώς και με την απόφαση 2008/23/ΕΚ της Επιτροπής, της 12ης Νοεμβρίου 2007, βάσει της οποίας εγκρίνεται, σύμφωνα με την οδηγία 92/43/ΕΟΚ, πρώτος ενημερωμένος κατάλογος των τόπων κοινοτικής σημασίας για την ατλαντική βιογεωγραφική περιοχή (ΕΕ 2008, L 12, σ. 1) (στο εξής: επίμαχοι τόποι κοινοτικής σημασίας).

- από το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους, καθόσον, για 88 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας, δεν καθόρισε κανένα είδος στόχων διατηρήσεως και, επιπλέον, καθόσον ακολουθεί για τον καθορισμό των στόχων διατηρήσεως μια γενική και συστηματική πρακτική η οποία δεν πληροί τις νομικές απαιτήσεις της οικείας διατάξεως, και
- από το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας για τους οικοτόπους, καθόσον, για 737 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας, δεν καθόρισε κανένα είδος μέτρων διατηρήσεως και, επιπλέον, καθόσον ακολουθεί για τη θέσπιση των μέτρων διατηρήσεως μια γενική και συστηματική πρακτική η οποία δεν πληροί τις νομικές απαιτήσεις της οικείας διατάξεως.

I. Το νομικό πλαίσιο

A. Δίκαιο της Ένωσης

- 2 Η τρίτη, η όγδοη και η δέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για τους οικοτόπους αναφέρουν τα εξής:

«[Εκτιμώντας] ότι η παρούσα οδηγία αυτή συμβάλλει στο γενικό στόχο μιας διαρκούς ανάπτυξης δεδομένου ότι ο κυριότερος σκοπός της είναι να ευνοήσει τη διατήρηση της βιοποικιλότητας λαμβάνοντας συγχρόνως υπόψη τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και περιφερειακές απαιτήσεις· ότι η διατήρηση αυτής της βιοποικιλότητας ενδέχεται σε ορισμένες περιπτώσεις να απαιτεί τη διατήρηση ή και την ενθάρρυνση ανθρώπινων δραστηριοτήτων·

[...]

ότι, σε κάθε χαρακτηρισμένη ζώνη, θα πρέπει να εφαρμόζονται τα αναγκαία μέτρα σε σχέση με τους στόχους διατήρησης που έχουν οριστεί·

[...]

ότι κάθε σχέδιο ή πρόγραμμα που ενδέχεται να επηρεάσει σημαντικά τους στόχους διατήρησης ενός τόπου που έχει χαρακτηριστεί ή θα χαρακτηριστεί στο μέλλον πρέπει να υπόκειται στην κατάλληλη εκτίμηση».

3 Το άρθρο 1 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«Κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

[...]

ιβ) “ειδική ζώνη διατήρησης”: ένας τόπος κοινοτικής σημασίας ορισμένος από τα κράτη μέλη μέσω κανονιστικής, διοικητικής ή/και συμβατικής πράξης, στον οποίο εφαρμόζονται τα μέτρα διατήρησης που απαιτούνται για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, των φυσικών οικοτόπων ή/και των πληθυσμών των ειδών για τα οποία ορίστηκε ο τόπος·

[...].».

4 Το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 2, της εν λόγω οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«1. [Συνίσταται] ένα συνεκτικό ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο ειδικών ζωνών, επονομαζόμενο “Natura 2000”. Το δίκτυο αυτό, που αποτελείται από τους τόπους όπου ευρίσκονται τύποι φυσικών οικοτόπων που εμφανίζονται στο παράρτημα I και τους οικοτόπους των ειδών που εμφανίζονται στο παράρτημα II, πρέπει να διασφαλίζει τη διατήρηση ή, ενδεχομένως, την αποκατάσταση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, των τύπων φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων των οικείων ειδών στην περιοχή της φυσικής κατανομής των ειδών αυτών.

Το δίκτυο “Natura 2000” περιλαμβάνει και τις ζώνες ειδικής προστασίας που έχουν ταξινομηθεί από τα κράτη μέλη σύμφωνα με τις διατάξεις της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ [του Συμβουλίου, της 2ας Απριλίου 1979, περί της διατηρήσεως των αγρίων πτηνών (ΕΕ ειδ. έκδ. 15/001, σ. 202)].

2. Κάθε κράτος μέλος συμβάλλει στη σύσταση του Natura 2000 ανάλογα με τα είδη φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων των ειδών τα οποία αναφέρει η παράγραφος 1, που υπάρχουν στο έδαφός του. Προς το σκοπό αυτό κάθε κράτος μέλος ορίζει, σύμφωνα με το άρθρο 4, τόπους ως ειδικές ζώνες διατήρησης, λαμβάνοντας υπόψη του τους σκοπούς που αναφέρει η παράγραφος 1.»

5 Το άρθρο 4 της οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«1. Κάθε κράτος μέλος, βασιζόμενο στα κριτήρια που ορίζονται στο παράρτημα III (στάδιο 1) και στις σχετικές επιστημονικές πληροφορίες, προτείνει έναν κατάλογο τόπων, όπου υποδεικνύεται ποιοι τύποι φυσικών οικοτόπων από τους αναφερόμενους στο παράρτημα I και ποια τοπικά είδη από τα απαριθμούμενα στο παράρτημα II, απαντώνται στους εν λόγω τόπους. Για τα ζωικά είδη που καταλαμβάνουν εκτεταμένες εκτάσεις, οι εν λόγω τόποι συμπίπτουν με τους τόπους, τους περιλαμβανομένους στην περιοχή της φυσικής κατανομής αυτών των ειδών, οι οποίοι παρουσιάζουν τα ουσιώδη φυσικά ή βιολογικά στοιχεία για τη ζωή ή την αναπαραγωγή τους. Για

τα υδρόβια είδη που καταλαμβάνουν εκτεταμένες περιοχές, αυτοί οι τόποι προτείνονται μόνον εάν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί σαφώς μια ζώνη που να παρουσιάζει τα ουσιώδη φυσικά ή βιολογικά στοιχεία για τη ζωή ή την αναπαραγωγή τους. Τα κράτη μέλη προτείνουν, ενδεχομένως, προσαρμογή του εν λόγω καταλόγου βάσει των αποτελεσμάτων της εποπτείας που αναφέρεται στο άρθρο 11.

Ο κατάλογος διαβιβάζεται στην Επιτροπή μέσα σε μια τριετία από τη γνωστοποίηση της παρούσας οδηγίας ταυτόχρονα με τις πληροφορίες για κάθε τόπο. Οι πληροφορίες αυτές περιλαμβάνουν ένα χάρτη του τόπου, την ονομασία του, τη θέση του, την έκτασή του, καθώς και τα δεδομένα που προκύπτουν από την εφαρμογή των κριτηρίων του παραρτήματος III (στάδιο 1) και παρέχονται βάσει ενός εντύπου που καταρτίζει η Επιτροπή με τη διαδικασία του άρθρου 21.

2. Η Επιτροπή, βασιζόμενη στα κριτήρια του παραρτήματος III (στάδιο 2) και στα πλαίσια μιας από τις εννέα βιογεωγραφικές περιοχές που αναφέρονται στο στοιχείο γ) σημείο iii) του άρθρου 1 και του συνόλου του εδάφους που αναφέρεται στο άρθρο 2 παράγραφος 1, καταρτίζει, σε συμφωνία με καθένα από τα κράτη μέλη και βάσει των καταλόγων των κρατών μελών, σχέδιο καταλόγου τόπων κοινοτικής σημασίας όπου καθίστανται πρόδηλοι οι τόποι στους οποίους απαντώνται ένας ή περισσότεροι τύποι φυσικών οικοτόπων προτεραιότητας ή ένα ή περισσότερα είδη προτεραιότητας.

Τα κράτη μέλη των οποίων οι τόποι με τύπους φυσικών οικοτόπων και είδη που έχουν προτεραιότητα αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 5 % του εθνικού εδάφους, μπορούν, σε συμφωνία με την Επιτροπή, να ζητήσουν ελαστικότερη εφαρμογή των κριτηρίων που απαριθμούνται στο παράρτημα III (στάδιο 2) για την επιλογή του συνόλου των τόπων κοινοτικής σημασίας στο έδαφός τους.

Ο κατάλογος των τόπων των επιλεγμένων ως τόπων κοινοτικής σημασίας, στον οποίο καταδεικνύονται οι τόποι όπου απαντώνται ένας ή περισσότεροι τύποι φυσικών οικοτόπων προτεραιότητας ή ένα ή περισσότερα είδη προτεραιότητας καταρτίζεται από την Επιτροπή με την διαδικασία του άρθρου 21.

3. Ο προβλεπόμενος στην παράγραφο 2 κατάλογος καταρτίζεται μέσα σε μια εξαετία από την κοινοποίηση της παρούσας οδηγίας.

4. Όταν ένας τόπος κοινοτικής σημασίας, υπ' αυτή του την ιδιότητα, επιλέχθηκε δυνάμει της διαδικασίας της παραγράφου 2, το οικείο κράτος μέλος ορίζει τον εν λόγω τόπο ως ειδική ζώνη διατήρησης το ταχύτερο δυνατόν και, το αργότερο, μέσα σε μια εξαετία, καθορίζοντας τις προτεραιότητες σε συνάρτηση με τη σημασία των τόπων για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, ενός τύπου φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I ή ενός είδους του παραρτήματος II και για τη συνεκτικότητα του Natura 2000, καθώς και σε συνάρτηση με τους κινδύνους υποβάθμισης ή καταστροφής που επαπειλούν τους εν λόγω τόπους.

5. Μόλις ένας τόπος εγγραφεί στον κατάλογο του τρίτου εδαφίου της δεύτερης παραγράφου, υπόκειται στις διατάξεις των παραγράφων 2, 3 και 4 του άρθρου 6.»

6 Το άρθρο 6, παράγραφοι 1 έως 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους προβλέπει τα εξής:

«1. Για τις ειδικές ζώνες διατήρησης, τα κράτη μέλη καθορίζουν τα αναγκαία μέτρα διατήρησης που ενδεχομένως συνεπάγονται ειδικά ενδεδειγμένα σχέδια διαχείρισης ή ενσωματωμένα σε άλλα σχέδια διευθέτησης και τα δέοντα κανονιστικά, διοικητικά ή συμβατικά μέτρα που

ανταποκρίνονται στις οικολογικές απαιτήσεις των τύπων φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I και των ειδών του παραρτήματος II, τα οποία απαντώνται στους τόπους.

2. Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε στις ειδικές ζώνες διατήρησης να αποφεύγεται η υποβάθμιση των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων ειδών, καθώς και οι ενοχλήσεις που έχουν επιπτώσεις στα είδη για τα οποία οι ζώνες έχουν οριστεί, εφόσον οι ενοχλήσεις αυτές θα μπορούσαν να έχουν επιπτώσεις σημαντικές όσον αφορά τους στόχους της παρούσας οδηγίας.

3. Κάθε σχέδιο, μη άμεσα συνδεδεμένο ή αναγκαίο για τη διαχείριση του τόπου, το οποίο όμως είναι δυνατόν να επηρεάζει σημαντικά τον εν λόγω τόπο, καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια, εκτιμάται δεόντως ως προς τις επιπτώσεις του στον τόπο, λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατήρησής του. Βάσει των συμπερασμάτων της εκτίμησης των επιπτώσεων στον τόπο και εξαιρουμένης της περίπτωσης των διατάξεων της παραγράφου 4, οι αρμόδιες εθνικές αρχές συμφωνούν για το οικείο σχέδιο μόνον αφού βεβαιωθούν ότι δεν θα παραβιάσει την ακεραιότητα του τόπου περί του οποίου πρόκειται και, ενδεχομένως, αφού εκφρασθεί πρώτα η δημόσια γνώμη.»

B. Το γερμανικό δίκαιο

- 7 Κατά το άρθρο 22 του Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege (Bundesnaturschutzgesetz) (ομοσπονδιακού νόμου για την προστασία της φύσεως και τη διατήρηση του τοπίου), της 29ης Ιουλίου 2009 (BGBl. 2009 I, σ. 2542, στο εξής: ομοσπονδιακός νόμος για την προστασία της φύσεως):

«(1) Η θέση τμημάτων της φύσεως και του τοπίου υπό προστασία πραγματοποιείται με δήλωση. Η δήλωση προσδιορίζει το αντικείμενο της προστασίας, τον στόχο της προστασίας, τις υποχρεώσεις και απαγορεύσεις που είναι αναγκαίες για την επίτευξη του στόχου της προστασίας και, εφόσον είναι αναγκαίο, τα μέτρα συντηρήσεως, αναπτύξεως και αποκαταστάσεως, ή περιλαμβάνει τις αναγκαίες προς τούτο άδειες. Οι ζώνες διατηρήσεως μπορούν να διαιρεθούν σε ζώνες που προστατεύονται διαβαθμισμένα, σε συνάρτηση με τον επιδιωκόμενο στόχο προστασίας· οι περιοχές αυτές μπορούν επίσης να περιλαμβάνουν το περιβάλλον που είναι αναγκαίο να προστατευθεί.

(2) Πλην διαφορετικής προβλέψεως στις παραγράφους 2a και 2b, η μορφή και η διαδικασία προστασίας, η συνεκτίμηση των τυπικών και διαδικαστικών ελαττωμάτων και η δυνατότητα θεραπείας τους, καθώς και η διατήρηση σε ισχύ των υφισταμένων δηλώσεων σχετικά με το προστατευόμενο τμήμα της φύσεως και του τοπίου, διέπονται από το δίκαιο του ομόσπονδου κράτους. Η προστασία δύναται επίσης να λάβει χώρα σε διαπεριφερειακό επίπεδο.

[...]

- 8 Το άρθρο 33 του ως άνω νόμου προβλέπει τα εξής:

«(1) Απαγορεύεται κάθε τροποποίηση και όχληση που ενδέχεται να οδηγήσει σε σημαντική υποβάθμιση περιοχής του δικτύου Natura 2000 ως προς τα ουσιώδη στοιχεία της για τους στόχους διατηρήσεως ή προστασίας. Η αρμόδια αρχή για την προστασία της φύσεως και τη διατήρηση του τοπίου μπορεί, υπό τους όρους που προβλέπονται στο άρθρο 34, παράγραφοι 3 έως 5, να χορηγεί παρεκκλίσεις από την απαγόρευση της πρώτης περιόδου, καθώς και από τις απαγορεύσεις του άρθρου 32, παράγραφος 3.

(1a) Στις περιοχές του δικτύου Natura 2000 απαγορεύεται η κατασκευή εγκαταστάσεων για τους ακόλουθους σκοπούς:

1. τη θραύση πετρωμάτων σχιστόλιθου, αργίλου ή μάργας ή πετρωμάτων κοιτάσματος άνθρακα υπό υδραυλική πίεση για την αναζήτηση ή εξόρυξη φυσικού αερίου,
2. την υπόγεια αποθήκευση των υδάτων κοιτάσματος που εμπίπτει στα μέτρα που μνημονεύθηκαν στο σημείο 1.

Το άρθρο 34 δεν εφαρμόζεται συναφώς.

[...]»

9 Το άρθρο 34 του προαναφερθέντος νόμου προβλέπει τα εξής:

«(1) Πριν από την έγκριση ή την υλοποίηση ενός έργου, θα πρέπει να διενεργείται εκτίμηση των επιπτώσεων του στους στόχους διατηρήσεως ενός τόπου Natura 2000, εφόσον το έργο αυτό, αφ' εαυτού ή από κοινού με άλλα σχέδια ή έργα, ενδέχεται να επηρεάσει σημαντικά τον τόπο και δεν εξυπηρετεί άμεσα τη διαχείριση του τόπου. [...]

(2) Αν από την εκτίμηση των επιπτώσεων προκύψει ότι το έργο ενδέχεται να προκαλέσει σοβαρή βλάβη στον τόπο αυτόν ως προς τα ουσιώδη στοιχεία του για τους στόχους διατηρήσεως ή τον σκοπό προστασίας, το έργο απαγορεύεται.

(3) Κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 2, ένα τέτοιο έργο μπορεί να εγκριθεί ή να υλοποιηθεί μόνο

1. αν είναι αναγκαίο για επιτακτικούς λόγους σημαντικού δημοσίου συμφέροντος, περιλαμβανομένων λόγων κοινωνικής ή οικονομικής φύσεως, και
2. δεν υπάρχει άλλη εύλογη εναλλακτική λύση που να επιτρέπει την επίτευξη του αποτελέσματος που επιδιώκεται με το έργο σε άλλον τόπο χωρίς να προκαλείται καμία προσβολή ή οποιαδήποτε σημαντική βλάβη.

[...]»

10 Το άρθρο 65, παράγραφος 1, του ίδιου νόμου προβλέπει τα εξής:

«Οι κύριοι και άλλοι φορείς δικαιώματος εκμεταλλεύσεως ακινήτων οφείλουν να ανέχονται τα μέτρα προστασίας της φύσεως και διατηρήσεως του τοπίου, τα οποία βασίζονται στις διατάξεις του παρόντος νόμου, σε νομικές διατάξεις που θεσπίζονται ή εφαρμόζονται βάσει του παρόντος νόμου ή στη νομοθεσία των ομόσπονδων κρατών περί προστασίας της φύσεως, εφόσον δεν θίγεται ανεπίτρεπτα η απόλαυση του ακινήτου. Τούτο ισχύει με την επιφύλαξη των αυστηρότερων κανόνων που προβλέπονται σε επίπεδο ομόσπονδων κρατών.»

II. Η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία

- 11 Με τις αποφάσεις 2004/69, 2004/798 και 2004/813, η Επιτροπή κατάρτισε καταλόγους τόπων κοινοτικής σημασίας που υπάρχουν αντιστοίχως στις αλπικές, ηπειρωτικές και ατλαντικές βιογεωγραφικές περιοχές. Οι κατάλογοι αυτοί επικαιροποιήθηκαν με τις αποφάσεις 2008/218, 2008/25 και 2008/23 αντιστοίχως.
- 12 Η προβλεπόμενη στο άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους εξαετής προθεσμία για τον καθορισμό των εν λόγω τόπων ως ειδικών ζωνών διατηρήσεως έληξε στις 25 Ιανουαρίου 2014.
- 13 Με έγγραφα της 13ης Ιουνίου 2012 και της 17ης Φεβρουαρίου 2014, η Επιτροπή ζήτησε από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας πληροφορίες σχετικά με την πρόοδο του χαρακτηρισμού των ειδικών ζωνών διατηρήσεως, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους, καθώς και σχετικά με τη θέσπιση των αναγκαίων μέτρων διατηρήσεως, σύμφωνα με το άρθρο 6 της οικείας οδηγίας.
- 14 Αφού έλαβε υπόψη την από 26 Ιουνίου 2014 απάντηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, η Επιτροπή έκρινε ότι το κράτος μέλος είχε παραβεί τις υποχρεώσεις που υπείχε από τις μνημονευθείσες στην προηγούμενη σκέψη διατάξεις και απέστειλε, στις 27 Φεβρουαρίου 2015, προειδοποιητική επιστολή.
- 15 Στις 26 Ιανουαρίου 2019, η Επιτροπή απηύθυνε στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας συμπληρωματική προειδοποιητική επιστολή.
- 16 Αφού εξέτασε την απάντηση που έδωσε το εν λόγω κράτος μέλος με έγγραφο της 26ης Απριλίου και της 11ης Ιουνίου 2019, η Επιτροπή εξέδωσε, στις 13 Φεβρουαρίου 2020, αιτιολογημένη γνώμη, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 258, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, προσάπτοντας στο κράτος μέλος ότι παρέβη, μεταξύ άλλων, τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφος 4, και από το άρθρο 6 της οδηγίας για τους οικοτόπους:
  - καθόσον δεν χαρακτήρισε 129 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως, και
  - καθόσον δεν καθόρισε, κατά τρόπο γενικό και διαρθρωτικό, στόχους διατηρήσεως και μέτρα διατηρήσεως αρκούντως λεπτομερή και αναγκαία, ειδικά για τους επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας.
- 17 Κατόπιν αιτήματος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, η Επιτροπή, με έγγραφο της 12ης Μαρτίου 2020, παρέτεινε την προθεσμία απαντήσεως στην αιτιολογημένη γνώμη έως τις 13 Ιουνίου 2020.
- 18 Με έγγραφο της 12ης Ιουνίου 2020, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ενημέρωσε την Επιτροπή ότι όλες οι ειδικές ζώνες διατηρήσεως είχαν καθοριστεί, με εξαίρεση εκείνες που βρίσκονταν στο ομόσπονδο κράτος της Κάτω Σαξονίας, ότι η διαδικασία επρόκειτο να ολοκληρωθεί πριν από το τέλος του 2022 όσον αφορά τους 88 ελλείποντες τόπους που βρίσκονταν στο εν λόγω ομόσπονδο κράτος και ότι τα ελλείποντα μέτρα διατηρήσεως για 737 τόπους θα συμπληρώνονταν έως το 2023. Όσον αφορά τις νομικές απαιτήσεις σχετικά με τους στόχους διατηρήσεως και τα μέτρα διατηρήσεως, το κράτος μέλος επιβεβαίωσε τη διαφωνία του με την εκτίμηση της Επιτροπής.

- 19 Εκτιμώντας, ως εκ τούτου, ότι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας δεν είχε λάβει τα μέτρα που απαιτούνται ούτως ώστε να συμμορφωθεί προς τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφος 4, και το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας για τους οικοτόπους, η Επιτροπή άσκησε, στις 18 Φεβρουαρίου 2022, την υπό κρίση προσφυγή.

III. Επί της προσφυγής

- 20 Προς στήριξη της προσφυγής της, η Επιτροπή προβάλλει τρεις αιτιάσεις, εκ των οποίων οι δύο πρώτες αφορούν παράβαση του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους και η τρίτη παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας. Προβάλλει, πρώτον, ότι 88 τόποι από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας δεν χαρακτηρίστηκαν ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως, δεύτερον, ότι οι στόχοι διατηρήσεως δεν καθορίστηκαν όσον αφορά τους εν λόγω 88 τόπους και ότι, για τον καθορισμό των στόχων διατηρήσεως, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ακολουθεί μια γενική και συστηματική πρακτική η οποία δεν πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους και, τρίτον, ότι, αφενός, δεν θεσπίστηκαν επαρκή μέτρα διατηρήσεως για 737 τόπους από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας και, αφετέρου, για τη θέσπιση των μέτρων διατηρήσεως, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ακολουθεί μια γενική και συστηματική πρακτική που δεν πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας για τους οικοτόπους.
- 21 Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ζητεί την απόρριψη της υπό κρίση προσφυγής.

A. Επί της πρώτης αιτιάσεως, η οποία αφορά τον μη καθορισμό των ειδικών ζωνών διατηρήσεως

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

- 22 Με την πρώτη αιτιάσή της, η Επιτροπή προσάπτει στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ότι παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους, καθόσον παρέλειψε να χαρακτηρίσει ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως, στο ομόσπονδο κράτος της Κάτω Σαξονίας, 88 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας.
- 23 Το θεσμικό όργανο εκτιμά ότι η νομολογία του Δικαστηρίου, και ιδίως οι αποφάσεις της 27ης Φεβρουαρίου 2003, Επιτροπή κατά Βελγίου (C-415/01, EU:C:2003:118, σκέψεις 22 και 23), και της 14ης Οκτωβρίου 2010, Επιτροπή κατά Αυστρίας (C-535/07, EU:C:2010:602, σκέψη 64), σχετικά με τις ζώνες ειδικής προστασίας που προβλέπονται στην οδηγία 2009/147/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, περί της διατηρήσεως των αγρίων πτηνών (ΕΕ 2010, L 20, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2013/17/ΕΕ του Συμβουλίου, της 13ης Μαΐου 2013 (ΕΕ 2013, L 158, σ. 193) (στο εξής: οδηγία για τα πτηνά), δύναται να τύχει εφαρμογής εν προκειμένω, λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατηρήσεως που επιδιώκουν η οδηγία για τους οικοτόπους και η οδηγία για τα πτηνά. Κατ' εφαρμογήν της νομολογίας αυτής, οι ειδικές ζώνες προστασίας πρέπει να καθορίζονται με αναμφισβήτητη δεσμευτική ισχύ, καθώς και με την εξειδίκευση, την ακρίβεια και τη σαφήνεια που απαιτούνται προκειμένου να πληρούνται η επιταγή περί ασφάλειας δικαίου.

- 24 Στο υπόμνημα αντικρούσεως, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας υποστηρίζει ότι, μεταξύ της ημερομηνίας αποστολής από την Επιτροπή της αιτιολογημένης γνώμης και της 31ης Μαρτίου 2022, χαρακτήρισε ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως τους τελευταίους ως άνω επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας. Μόνον πέντε από τους εν λόγω τόπους εξακολουθούν να μην έχουν χαρακτηριστεί ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως και θα πρέπει να διαγραφούν από τους καταλόγους των τόπων στο πλαίσιο των επικείμενων επικαιροποιήσεων των καταλόγων αυτών, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας για τους οικοτόπους.
- 25 Συμπληρωματικά, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας επισημαίνει ότι το άρθρο 33 του ομοσπονδιακού νόμου για την προστασία της φύσεως προβλέπει παγίως, από την έναρξη ισχύος του στις 4 Απριλίου 2002 και σε όλες του τις εκδοχές, έννομη προστασία όλων των τόπων κοινοτικής σημασίας που κοινοποιούνται στην Επιτροπή και έχουν περιληφθεί σε κατάλογο σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας για τους οικοτόπους, πριν χαρακτηριστούν συγκεκριμένα ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως. Το κράτος μέλος υποστηρίζει, ως εκ τούτου, ότι στους 88 τόπους που μνημονεύει η Επιτροπή ως μη χαρακτηρισθέντες ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως απαγορευόταν, σύμφωνα με το προαναφερθέν άρθρο 33, κάθε τροποποίηση και όχληση που θα μπορούσαν να προκαλέσουν σημαντική υποβάθμισή τους και ότι έπρεπε, σύμφωνα με το άρθρο 34 του εν λόγω νόμου, να εξεταστούν τα σχέδια ή έργα, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους, υπό το πρίσμα των περιβαλλοντικών τους επιπτώσεων.

2. Εκτίμηση του Δικαστηρίου

- 26 Καταρχάς, υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας για τους οικοτόπους επιβάλλει στα κράτη μέλη να συμβάλουν στη σύσταση του δικτύου Natura 2000 ανάλογα με τους τύπους φυσικών οικοτόπων και τους οικοτόπους των ειδών που εμφανίζονται, αντιστοίχως, στο παράρτημα I και στο παράρτημα II της εν λόγω οδηγίας και που υπάρχουν στο έδαφός τους, καθώς και να ορίσουν, προς τον σκοπό αυτόν, σύμφωνα με το άρθρο 4 της ίδιας οδηγίας και μετά το πέρας της διαδικασίας που αυτή θεσπίζει, τόπους ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως.
- 27 Η διαδικασία χαρακτηρισμού των τόπων ως ειδικών ζωνών διατηρήσεως, όπως προβλέπεται στο άρθρο 4 της οδηγίας για τους οικοτόπους, διεξάγεται σε τέσσερα στάδια. Κατά την παράγραφο 1 του άρθρου αυτού, κάθε κράτος μέλος προτείνει έναν κατάλογο τόπων στον οποίο εμφανίζονται οι τύποι φυσικών οικοτόπων και τα τοπικά είδη που φιλοξενούν και τους διαβιβάζει στην Επιτροπή (πρώτο στάδιο). Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου, η Επιτροπή καταρτίζει, σε συμφωνία με καθένα από τα κράτη μέλη και βάσει των καταλόγων των κρατών μελών, σχέδιο καταλόγου των τόπων κοινοτικής σημασίας (δεύτερο στάδιο). Βάσει του εν λόγω σχεδίου καταλόγου, η Επιτροπή εγκρίνει τον κατάλογο των τόπων που έχουν επιλεγεί (τρίτο στάδιο). Κατ' εφαρμογήν της παραγράφου 4 του ίδιου άρθρου, μετά την επιλογή ενός τόπου κοινοτικής σημασίας, το οικείο κράτος μέλος τον χαρακτηρίζει ως ειδική ζώνη διατηρήσεως το ταχύτερο δυνατόν και, το αργότερο, εντός εξαετίας, καθορίζοντας τις προτεραιότητες σε συνάρτηση με τη σημασία των τόπων για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως, ενός τύπου φυσικών οικοτόπων ή ενός είδους και για τη συνεκτικότητα του Natura 2000 (τέταρτο στάδιο) [απόφαση της 29ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Προστασία των ειδικών ζωνών διατήρησης), C-444/21, EU:C:2023:524, σκέψη 45 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 28 Αφενός, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας δεν αμφισβητεί ότι, κατά την ημερομηνία λήξεως της προθεσμίας απαντήσεως στην αιτιολογημένη γνώμη, ήτοι στις 13 Ιουνίου 2020, οι 88 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας δεν είχαν χαρακτηριστεί στο σύνολό τους

ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως. Ωστόσο, ισχυρίζεται ότι, μεταξύ της ημερομηνίας κατά την οποία η Επιτροπή απέστειλε την αιτιολογημένη γνώμη και της 31ης Μαρτίου 2022, όρισε ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως τους τελευταίους ως άνω επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας, οπότε μόνον πέντε από τους εν λόγω τόπους δεν είχαν ακόμη χαρακτηριστεί ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως.

- 29 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, η ύπαρξη παραβάσεως πρέπει να εκτιμάται σε συνάρτηση με την κατάσταση του οικείου κράτους μέλους όπως αυτή είχε κατά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας και ότι οι επελθούσες στη συνέχεια μεταβολές δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη από το Δικαστήριο [απόφαση της 5ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών), C-204/21, EU:C:2023:442, σκέψη 82 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 30 Αφετέρου, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας επικαλείται το γεγονός ότι τα άρθρα 33 και 34 του ομοσπονδιακού νόμου για την προστασία της φύσεως προβλέπουν, από το έτος 2002, έννομη προστασία όλων των τόπων κοινοτικής σημασίας που έχουν κοινοποιηθεί στην Επιτροπή και έχουν περιληφθεί σε κατάλογο σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας για τους οικοτόπους, πριν χαρακτηριστούν συγκεκριμένα ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως.
- 31 Πλην όμως, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, καθόσον επισημαίνει ότι η εθνική ρύθμιση παρέχει προστασία σε όλους τους τόπους κοινοτικής σημασίας που έχουν κοινοποιηθεί στην Επιτροπή και έχουν περιληφθεί σε κατάλογο σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας για τους οικοτόπους, πριν χαρακτηριστούν συγκεκριμένα ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως, παραδέχεται ότι, κατά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, δεν είχε ακόμη χαρακτηρίσει τους τόπους αυτούς ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως.
- 32 Επιπλέον, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, οι διατάξεις μιας οδηγίας πρέπει να τίθενται σε εφαρμογή με αναμφισβήτητη δεσμευτική ισχύ, με την εξειδίκευση, την ακρίβεια και τη σαφήνεια που απαιτούνται προκειμένου να πληρούνται η απαίτηση περί ασφάλειας δικαίου [απόφαση της 29ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Προστασία των ειδικών ζωνών διατήρησης), C-444/21, EU:C:2023:524, σκέψη 48 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 33 Εν προκειμένω, διαπιστώνεται ότι η εθνική ρύθμιση την οποία επικαλείται η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας δεν αρκεί ώστε να εκπληρωθεί η προβλεπόμενη στο άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους ειδική υποχρέωση χαρακτηρισμού των τόπων κοινοτικής σημασίας ως ειδικών ζωνών διατηρήσεως.
- 34 Πράγματι, ο χαρακτηρισμός αυτός συνιστά αναγκαίο στάδιο του θεσπιζόμενου από την οδηγία καθεστώτος προστασίας των οικοτόπων και των ειδών.
- 35 Στην ως άνω ειδική υποχρέωση προστίθενται οι υποχρεώσεις καθορισμού των στόχων διατηρήσεως, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους, και καθορισμού των μέτρων διατηρήσεως, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής [απόφαση της 29ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Προστασία των ειδικών ζωνών διατήρησης), C-444/21, EU:C:2023:524, σκέψη 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 36 Η προβλεπόμενη στο άρθρο 6 της οδηγίας για τους οικοτόπους υποχρέωση των κρατών μελών να θεσπίζουν τα αναγκαία μέτρα διατηρήσεως για την προστασία των ειδικών ζωνών διατηρήσεως διακρίνεται από την ρητώς προβλεπόμενη στο άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας υποχρέωση

των κρατών μελών να χαρακτηρίζουν τους τόπους κοινοτικής σημασίας ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως [απόφαση της 29ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Προστασία των ειδικών ζωνών διατήρησης), C-444/21, EU:C:2023:524, σκέψη 54].

- 37 Υπό τις συνθήκες αυτές, διαπιστώνεται ότι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, καθόσον παρέλειψε να χαρακτηρίσει ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως 88 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους.
- 38 Επομένως, η πρώτη αιτίαση πρέπει να γίνει δεκτή.

B. Επί της δεύτερης αιτιάσεως, με την οποία προβάλλεται μη καθορισμός των στόχων διατηρήσεως

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

- 39 Με τη δεύτερη αιτιάσή της, η Επιτροπή προσάπτει στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, αφενός, ότι δεν δημοσίευσε τους λεπτομερείς στόχους διατηρήσεως για 88 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας, κατά παράβαση του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους. Αφετέρου, το θεσμικό αυτό όργανο υποστηρίζει ότι, κατά τρόπο γενικό και συστηματικό, η πρακτική καθορισμού των στόχων διατηρήσεως που ακολουθούν οι γερμανικές αρχές είναι αντίθετη προς τις απαιτήσεις της οικείας διατάξεως, καθόσον, πρώτον, οι στόχοι αυτοί δεν περιλαμβάνουν ποσοτικά και μετρήσιμα στοιχεία, δεύτερον, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας δεν διακρίνει μεταξύ του σκοπού της «αποκαταστάσεως» και του σκοπού της «διατηρήσεως» των προστατευόμενων αγαθών και, τρίτον, οι στόχοι διατηρήσεως που θέτει το εν λόγω κράτος μέλος δεν είναι νομικά δεσμευτικοί έναντι τρίτων.
- 40 Πρώτον, η Επιτροπή συνάγει την ύπαρξη υποχρεώσεως καθορισμού λεπτομερών στόχων διατηρήσεως για κάθε τόπο κοινοτικής σημασίας εντός προθεσμίας έξι ετών κατ' ανώτατο όριο από την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους στην οποία προέβη το Δικαστήριο με την απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2020, Επιτροπή κατά Ελλάδας (C-849/19, EU:C:2020:1047, σκέψεις 46 έως 52).
- 41 Η Επιτροπή προβάλλει ότι, στο μέτρο που η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας δεν καθορίζει αυτούς τους στόχους διατηρήσεως πριν από τον χαρακτηρισμό ενός τόπου ως ειδικής ζώνης διατηρήσεως, το κράτος μέλος δεν έχει καθορίσει τους εν λόγω στόχους για το σύνολο των επίμαχων τόπων κοινοτικής σημασίας που δεν έχουν χαρακτηριστεί ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως. Ειδικότερα, όπως υποστηρίζει η Επιτροπή, το κράτος μέλος επιβεβαίωσε ότι, για τους τόπους του ομόσπονδου κράτους της Κάτω Σαξονίας, οι γενικοί στόχοι διατηρήσεως θα καθορίζονταν στο πλαίσιο της προστασίας των τόπων μέσω του χαρακτηρισμού τους ως ειδικών ζωνών διατηρήσεως και θα συγκεκριμενοποιούνταν, κατά περίπτωση, στο πλαίσιο του σχεδιασμού της διαχειρίσεως των εν λόγω τόπων.
- 42 Δεύτερον, όσον αφορά τη γενική και συστηματική παράβαση των υποχρεώσεων σχετικά με τον καθορισμό των στόχων διατηρήσεως, η Επιτροπή υποστηρίζει, κατά πρώτον, ότι οι στόχοι διατηρήσεως που έθεσε η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας δεν περιέχουν ποσοτικά και μετρήσιμα στοιχεία τα οποία να παρουσιάζουν με αριθμητικά δεδομένα την ειδική συμβολή της προστατευόμενης περιοχής στην επίτευξη ικανοποιητικής καταστάσεως διατηρήσεως σε εθνικό επίπεδο για τον επίμαχο οικοτόπο ή το επίμαχο είδος. Το ίδιο ισχύει και για τους στόχους

διατηρήσεως που περιλαμβάνονται στα σχέδια διαχείρισεως στα οποία αναφέρθηκε η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας κατά το προ της ασκήσεως της προσφυγής στάδιο της διαδικασίας.

- 43 Συναφώς, η Επιτροπή σημειώνει, ως παράδειγμα, ότι για πολλές τοποθεσίες του ομόσπονδου κράτους της Βαυαρίας, όπου απαντά ο τύπος οικοτόπου 6510 «Θεριζόμενοι λειμώνες χαμηλού υψομέτρου (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*)», για τον τόπο DE 5630-371 που περιλαμβάνει τον τύπο οικοτόπου «Rodachau mit Bischofsau westlich Bad Rodach», καθώς και για τον τόπο DE 8020-341, «Ablach, Baggerseen und Waltere Moor», όπου βρίσκεται το είδος 1032 «Δίθυρο μαλάκιο του γλυκού νερού (*Unio crassus*)», η εθνική ρύθμιση καθόρισε τους στόχους διατηρήσεως για τους επίμαχους οικοτόπους και τα επίμαχα είδη πολύ γενικόλογα και χωρίς να αναφέρει κανένα ποσοτικό ή μετρήσιμο στοιχείο.
- 44 Πλην όμως, η οδηγία για τους οικοτόπους προβλέπει ότι η ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως των ειδών και των τύπων οικοτόπων καθορίζεται βάσει ποσοτικών χαρακτηριστικών, όπως είναι η «έκταση» που καλύπτει ένας φυσικός οικότοπος, σύμφωνα με το άρθρο 1, στοιχείο ε', πρώτη περίπτωση, της οδηγίας για τους οικοτόπους, ή η «πορεία των πληθυσμών» του είδους, σύμφωνα με το άρθρο 1, στοιχείο θ', πρώτη περίπτωση, της εν λόγω οδηγίας.
- 45 Τα κράτη μέλη συμφώνησαν με την Επιτροπή, στο πλαίσιο της επιτροπής του άρθρου 20 της οδηγίας για τους οικοτόπους, να καθορίσουν τιμές αναφοράς που υποδεικνύουν το κατώτατο όριο πέραν του οποίου επιτυγχάνεται σε εθνικό επίπεδο ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως ενός τύπου οικοτόπου ή ενός είδους.
- 46 Σε σχέση με αυτές ακριβώς τις τιμές αναφοράς πρέπει στη συνέχεια οι στόχοι διατηρήσεως να προσδιορίσουν την ειδική συμβολή εκάστου τόπου στην επίτευξη της εθνικής τιμής αναφοράς.
- 47 Ενδεικτικά, στην εθνική της έκθεση για το έτος 2012, η οποία καταρτίστηκε βάσει του άρθρου 17 της οδηγίας για τους οικοτόπους, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας καθόρισε την ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως του φυτικού είδους «Cigüe (*Oenanthe conioides*)», όσον αφορά το μέγεθος του πληθυσμού σε εθνικό επίπεδο, με τιμή αναφοράς τουλάχιστον 5 025 μονάδες. Εντούτοις, δεν προέβλεψε ποσοτικοποιημένους στόχους διατηρήσεως για καθέναν από τους εννέα τόπους στους οποίους απαντά το είδος αυτό. Κατά συνέπεια, δεν διασφαλίζεται ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως του εν λόγω είδους, κατά παράβαση του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους.
- 48 Το συμπέρασμα αυτό επιρρωννύεται, όπως προβάλλει η Επιτροπή, από το γεγονός ότι, όπως προκύπτει από τα στοιχεία για την περίοδο 2013-2018 που της διαβίβασε η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας σύμφωνα με το άρθρο 17 της οδηγίας για τους οικοτόπους, περίπου το 80 % των προστατευόμενων στη Γερμανία τύπων οικοτόπων και ειδών τελούν πάντοτε σε δυσμενή κατάσταση διατηρήσεως, μολονότι βρίσκονται, σε μεγάλο βαθμό, σε προστατευόμενες ζώνες. Όσον αφορά τα προστατευόμενα είδη, το ποσοστό των ειδών σε δυσμενή κατάσταση διατηρήσεως έχει μάλιστα σημειώσει συνεχή αύξηση από το 2001.
- 49 Επιπλέον, τα μέτρα διατηρήσεως που θεσπίζονται σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας για τους οικοτόπους πρέπει να αντιστοιχούν σε ποσοτικούς και μετρήσιμους στόχους.

- 50 Η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ενός έργου, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους, θα πρέπει επίσης να διενεργείται σε σχέση με ποσοτικοποιημένους στόχους διατηρήσεως. Πράγματι, οι αρνητικές συνέπειες για τους εν λόγω στόχους θα μπορούσαν να αποκλειστούν με βεβαιότητα μόνον αν αυτοί εξειδικεύονται επαρκώς βάσει ποσοτικών στοιχείων.
- 51 Εξάλλου, οι στόχοι διατηρήσεως που έχει καθορίσει η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, οι οποίοι απλώς προβλέπουν τη βελτίωση της ποιότητας της διατηρήσεως ενός προστατευόμενου αγαθού στον επίμαχο τόπο, δεν επιτρέπουν να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι, για την επίτευξη της εθνικής τιμής αναφοράς, ο τόπος αυτός πρέπει να έχει συγκεκριμένες συνεισφορές, ήτοι, για παράδειγμα, ορισμένες ποσοτικοποιημένες βελτιώσεις της εκτάσεως.
- 52 Συναφώς, εκτός από το παράδειγμα του φυτικού είδους «*Cigüe (Oenanthe conioides)*», η Επιτροπή κάνει λόγο για τον οικοτόπο 6510 «Θεριζόμενοι λειμώνες χαμηλού υψομέτρου (*Alopecurus pratensis, Sanguisorba officinalis*)», ο οποίος βρίσκεται σε μη ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως. Η γερμανική τιμή αναφοράς για τον οικοτόπο αυτόν προβλέπει την ανάγκη εξασφάλισης μεγαλύτερης εκτάσεως προστασίας, ήτοι την αύξησή της κατά τουλάχιστον 10 %. Εντούτοις, το γερμανικό πλαίσιο αξιολογήσεως δεν μνημονεύει την έκταση ως κριτήριο αξιολογήσεως, αλλά αναφέρεται αποκλειστικά στα ποιοτικά κριτήρια, όπερ δεν αρκεί για τη διασφάλιση της εν λόγω αυξήσεως της εκτάσεως προστασίας.
- 53 Όσον αφορά την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ενός έργου, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους, η Επιτροπή παραθέτει δύο παραδείγματα, ήτοι το είδος «Κυπριπέδιο το πεδιλόμορφο (*Cypripedium calceolus*)», το οποίο απαντά στον τόπο DE 5232-301 «Edelmannsberg», και το είδος οικοτόπου 6110 «Παρόχθιο ασβεστούχο ή βασεόφιλο λειμώνες» του τόπου DE 5231-301.
- 54 Συναφώς, εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σχεδίου έργου η οποία βασίζεται σε ενδεχομένως δυσμενή κατάσταση διατηρήσεως του οικείου είδους ή οικοτόπου στον επίμαχο τόπο θα οδηγούσε στο συμπέρασμα ότι το συγκεκριμένο σχέδιο, το οποίο δεν επιδεινώνει τη δυσμενή αυτή κατάσταση, θα μπορούσε να γίνει δεκτό. Πλην όμως, τούτο θα αντέβαινε στον σκοπό της οδηγίας για τους οικοτόπους στην περίπτωση που η κατάσταση διατηρήσεως είναι συνολικά δυσμενής σε εθνικό επίπεδο και ο επίμαχος τόπος πρέπει να έχει ειδική συμβολή στην επίτευξη ικανοποιητικής καταστάσεως σε εθνικό επίπεδο, δεδομένου ότι η συμβολή αυτή θα ετίθετο εν αμφιβόλω από το οικείο έργο. Σε μια τέτοια περίπτωση, μόνο ένας ποσοτικοποιημένος στόχος διατηρήσεως θα μπορούσε να διασφαλίσει την επίτευξη εν γένει ικανοποιητικής καταστάσεως διατηρήσεως σε εθνικό επίπεδο.
- 55 Η απαίτηση αυτή περί καθορισμού των στόχων διατηρήσεως κατά τρόπο ποσοτικά προσδιορίσιμο και μετρήσιμο δεν είναι, κατά την Επιτροπή, δυσανάλογη. Πράγματι, τα κράτη μέλη ενεργούν κατ' αυτόν τον τρόπο. Ειδικότερα, η Περιφέρεια Φλάνδρας (Βέλγιο) έχει ορίσει τιμή αναφοράς 2 150 επιπλέον εκταρίων για το είδος οικοτόπου 1130 «Εκβολές ποταμού» προκειμένου να επιτευχθεί ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεώς του. Όσον αφορά τους επίμαχους τόπους, οι ποσοτικοποιημένες αυτές τιμές αναφοράς μεταφράζονται σε ποσοτικοποιημένους στόχους διατηρήσεως.
- 56 Δεύτερον, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι οι στόχοι διατηρήσεως που καθορίστηκαν στη Γερμανία δεν διακρίνουν μεταξύ του σκοπού της «αποκαταστάσεως» και του σκοπού της «διατηρήσεως» των προστατευόμενων αγαθών και παραθέτει ως παράδειγμα αυτής της ελλείψεως διακρίσεως

ορισμένους τόπους, ήτοι τον τόπο DE 7537-301 «Isarauen von Unterföhring bis Landshut», τον τόπο DE 2751-302 «Große Hölle» και τον τόπο DE 2710-331 «Wolfmeer» για το είδος οικοτόπου 91D0 «Δασώδεις τυρφώνες».

- 57 Λαμβανομένης όμως υπόψη της αποφάσεως της 17ης Δεκεμβρίου 2020, Επιτροπή κατά Ελλάδα (C-849/19, EU:C:2020:1047, σκέψη 57), η διάκριση αυτή είναι αναγκαία για τη διασφάλιση του αρκούντως ειδικού χαρακτήρα των στόχων διατηρήσεως.
- 58 Συναφώς, η Επιτροπή επισημαίνει ότι τα μέτρα διατηρήσεως που αποσκοπούν στη διαφύλαξη της καταστάσεως του προστατευόμενου αγαθού διαφέρουν θεμελιωδώς από τα μέτρα που αποσκοπούν στην αποκατάσταση του αγαθού αυτού. Τα μεν πρώτα διασφαλίζουν το status quo όσον αφορά το προστατευόμενο αγαθό, ενώ τα δεύτερα απαιτούν πολύ εντατικότερες προσπάθειες για την αποκατάσταση του προστατευόμενου αγαθού, για παράδειγμα τη δημιουργία νέων εκτάσεων του επίμαχου είδους οικοτόπου. Ως εκ τούτου, οι στόχοι διατηρήσεως βάσει των οποίων πρέπει να εκπονηθούν τα μέτρα διατηρήσεως θα πρέπει να αναφέρουν σαφώς αν ο επιδιωκόμενος στόχος είναι η αποκατάσταση ή η διατήρηση του προστατευτέου αγαθού.
- 59 Η διάκριση μεταξύ του σκοπού της «αποκαταστάσεως» και του σκοπού της «διατηρήσεως» του προστατευτέου αγαθού είναι επίσης καθοριστική για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των έργων, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους. Το ζήτημα αν ένα έργο είναι ικανό να επηρεάσει σημαντικά έναν τόπο εξαρτάται ιδίως από το αν οι σκοποί διατηρήσεως του τόπου αποβλέπουν στην αποκατάσταση ή στη διατήρησή του.
- 60 Επιπλέον, η απαίτηση να γίνεται τέτοια διάκριση δεν είναι δυσανάλογη, δεδομένου ότι ορισμένα κράτη μέλη, και ιδίως το Βασίλειο του Βελγίου, έχουν προβεί σε τέτοια διάκριση στην εθνική τους νομοθεσία.
- 61 Τρίτον, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι οι στόχοι διατηρήσεως που εξειδικεύονται μόνο στο επίπεδο των σχεδίων διαχειρίσεως δεν είναι νομικώς δεσμευτικοί έναντι τρίτων. Για παράδειγμα, το άρθρο 4, παράγραφος 2, της Bayerische Natura 2000-Verordnung (κανονιστικής αποφάσεως Natura 2000 του ομόσπονδου κράτους της Βαυαρίας), της 12ης Ιουλίου 2006 (GVBl. σ. 524), προβλέπει ότι τα σχέδια διαχειρίσεως δεν δημιουργούν υποχρεώσεις για τους έγγειους ιδιοκτήτες και τους κατόχους ιδιωτικών αδειών βοσκής. Συναφώς, από το ολοκληρωμένο σχέδιο διαχειρίσεως των εκβολών του Έλβα (Γερμανία) προκύπτει, κατά την Επιτροπή, ότι αυτό δεν έχει δεσμευτικό έννομο αποτέλεσμα έναντι των έγγειων ιδιοκτητών και ότι δεν επιβάλλει καμία άμεση υποχρέωση στους ιδιώτες. Ομοίως, οι αρχές των ομόσπονδων κρατών της Σαξονίας και του Βρανδεμβούργου επιβεβαίωσαν ότι τα σχέδια διαχειρίσεως που έχουν εγκριθεί στο έδαφός τους δεν είναι δεσμευτικά για τους ιδιώτες.
- 62 Η Επιτροπή υπενθυμίζει τη γενική απαίτηση περί εφαρμογής των διατάξεων μιας οδηγίας με αναμφισβήτητη δεσμευτική ισχύ, καθώς και με την εξειδίκευση, την ακρίβεια και τη σαφήνεια που απαιτούνται προκειμένου να πληρούται η απαίτηση περί ασφάλειας δικαίου (απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2003, Επιτροπή κατά Βελγίου, C-415/01, EU:C:2003:118, σκέψη 21).
- 63 Δεδομένου ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν συναφώς σημαντικό περιθώριο εκτιμήσεως, τίποτε δεν εμποδίζει τον καθορισμό των στόχων αυτών, σε πρώτο στάδιο, κατά τρόπο γενικό με πράξη του εθνικού δικαίου περί χαρακτηρισμού ειδικής ζώνης διατηρήσεως και, στη συνέχεια, την

εξειδίκευσή τους στο πλαίσιο σχεδίου διαχείρισης. Ωστόσο, προκειμένου να πληρούται η απαίτηση περί ασφάλειας δικαίου, οι νομικές πράξεις που προσδιορίζουν τους στόχους διατήρησης σε καθένα από τα στάδια αυτά θα πρέπει να είναι δεσμευτικές για τους τρίτους.

- 64 Η δεσμευτική ισχύς των νομικών πράξεων που καθορίζουν τους στόχους διατήρησης είναι επίσης αναγκαία προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματική εφαρμογή της εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ενός έργου, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους. Αν οι πράξεις αυτές δεν έχουν δεσμευτική ισχύ, οι εθνικές αρχές δεν είναι σε θέση να δικαιολογήσουν την απόρριψη αιτήσεως αδειοδότησεως ενός έργου με την αιτιολογία ότι υπάρχει κίνδυνος διακυβέυσεως των στόχων διατήρησης.
- 65 Στο υπόμνημα αντικρούσεως, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας αντιτείνει, πρώτον, ότι, μεταξύ της ημερομηνίας κατά την οποία η Επιτροπή απέστειλε την αιτιολογημένη γνώμη και της 31ης Μαρτίου 2022, χαρακτήρισε τους επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας ως ειδικές ζώνες διατήρησης και καθόρισε ειδικούς στόχους διατήρησης για τους τόπους αυτούς, με εξαίρεση ορισμένους τόπους για τους οποίους προβλεπόταν η διαγραφή από τους καταλόγους των τόπων. Υπό τις συνθήκες αυτές, η μεταφορά της οδηγίας για τους οικοτόπους στο εσωτερικό δίκαιο έχει, ως προς το ζήτημα αυτό, ολοκληρωθεί πλέον.
- 66 Δεύτερον, οι ενέργειες στις οποίες προέβη η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας στο πλαίσιο της μεταφοράς της οδηγίας αυτής στο εσωτερικό δίκαιο δεν συνιστούν, όπως ισχυρίζεται η ίδια, γενική και συστηματική παράβαση.
- 67 Συναφώς, κατά πρώτον, το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους, στο οποίο παραπέμπει η Επιτροπή, δεν περιλαμβάνει αναφορά στους στόχους διατήρησης. Σχετική μεία γίνεται μόνο στις αιτιολογικές σκέψεις 8 και 10 της οδηγίας. Το εν λόγω άρθρο επιβάλλει απλώς στα κράτη μέλη την υποχρέωση να καθορίζουν τις προτεραιότητες σε συνάρτηση, αφενός, με τη σημασία των τόπων για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, ενός τύπου φυσικού οικοτόπου ή συγκεκριμένου είδους, καθώς και για τη συνοχή του Natura 2000, και, αφετέρου, με τους κινδύνους υποβαθμίσεως ή καταστροφής που απειλούν τους τόπους αυτούς.
- 68 Στο μέτρο που η οδηγία για τους οικοτόπους απευθύνεται στο σύνολο των κρατών μελών, πρέπει να υπερισχύει η λιγότερο καταναγκαστική ερμηνεία, εάν είναι αρκετή για την εξασφάλιση των σκοπών που επιδιώκει η οδηγία (πρβλ. απόφαση της 12ης Νοεμβρίου 1969, Stauder, 29/69, EU:C:1969:57, σκέψεις 3 και 4).
- 69 Όσον αφορά τους στόχους διατήρησης, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι το νομικό καθεστώς προστασίας του οποίου πρέπει να απολαύουν οι ζώνες ειδικής προστασίας τις οποίες αφορά η οδηγία 79/409 δεν συνεπάγεται ότι οι στόχοι αυτοί πρέπει να προσδιορίζονται για κάθε είδος χωριστά (απόφαση της 14ης Οκτωβρίου 2010, Επιτροπή κατά Αυστρίας, C-535/07, EU:C:2010:602, σκέψη 65 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 70 Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας δεν αμφισβητεί ότι, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους, πρέπει να υπάρχει σύνδεσμος μεταξύ, αφενός, των στόχων διατήρησης και, αφετέρου, των ειδών και των τύπων οικοτόπων που απαντούν στην ειδική ζώνη διατήρησης και που παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Η γερμανική κανονιστική ρύθμιση δημιουργεί έναν τέτοιο σύνδεσμο.

- 71 Αντιθέτως, μολονότι, με την απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2020, Επιτροπή κατά Ελλάδα (C-849/19, EU:C:2020:1047, σκέψη 55), το Δικαστήριο έκρινε, υπό το πρίσμα της επιταγής περί ασφάλειας δικαίου, ότι οι στόχοι διατηρήσεως πρέπει να είναι αρκούντως εξειδικευμένοι, τούτο δεν σημαίνει ότι αυτοί απαιτείται να είναι ποσοτικά προσδιορίσιμοι και μετρήσιμοι.
- 72 Κατά την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, είναι μεν δυνατόν να καθοριστούν, για ορισμένα είδη και για ορισμένους τύπους οικοτόπων, ποσοτικώς προσδιορίσιμοι και μετρήσιμοι στόχοι, πλην όμως θα ήταν απρόσφορο να επιβληθεί ο καθορισμός τέτοιων στόχων ως γενική απαίτηση.
- 73 Καταρχάς, μια αμιγώς ποσοτική προσέγγιση ερειδόμενη στην έκταση των τύπων οικοτόπων δεν μπορεί να αντικατοπτρίζει την κατάσταση των επίμαχων εκτάσεων και, επομένως, πρέπει να συνοδεύεται από τη χρήση ποιοτικών κριτηρίων.
- 74 Περαιτέρω, μια ποσοτική προσέγγιση δεν είναι κατάλληλη ιδίως για τους σύνθετους τύπους οικοτόπων ή για τις ζώνες διατηρήσεως δυναμικού χαρακτήρα, καθότι ορισμένα στοιχεία των σύνθετων οικοτόπων ή διαφορετικών τύπων οικοτόπων εντός μιας ζώνης διατηρήσεως μεταβάλλονται διαρκώς και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.
- 75 Τέλος, οι ποσοτικοί στόχοι διατηρήσεως που αφορούν αντιστοίχως ειδικές ατομικές ζώνες διατηρήσεως δεν συνάδουν με την απαίτηση περί συνοχής του δικτύου Natura 2000 και δεν λαμβάνουν υπόψη την ύπαρξη οικολογικών δεσμών εντός του δικτύου αυτού.
- 76 Τούτο προκύπτει ακριβώς από τις εθνικές τιμές αναφοράς που καθορίζονται για το φυτικό είδος «Ciguë (*Oenanthe conioides*)», το οποίο είναι ενδημικό είδος των εκβολών του Έλβα με εξαιρετικά δυναμικό, σύνθετο οικοτόπο. Οι τόποι αναπτύξεως του είδους αυτού μπορεί να προσαρμόζονται συνεχώς και ο πληθυσμός του ίδιου είδους παρουσιάζει σημαντικές διακυμάνσεις στη φυσική του εξέλιξη, χωρίς ωστόσο να τίθεται σε κίνδυνο η κατάσταση διατηρήσεώς του. Επιπλέον, η περιοχή κατανομής του συγκεκριμένου είδους καλύπτεται από πολλές ειδικές ζώνες διατηρήσεως, οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους και των οποίων οι πληθυσμοί αλληλεπιδρούν. Η ποσοτική συμβολή εκάστης ειδικής ζώνης διατηρήσεως στη συνολική διατήρηση του είδους υπόκειται επίσης σε σημαντικές διακυμάνσεις, χωρίς ωστόσο να μεταβάλλεται η συνολική κατάσταση διατηρήσεως.
- 77 Επομένως, ποσοτικοποιημένες τιμές αναφοράς για το είδος «Ciguë (*Oenanthe conioides*)» μπορούν να καθοριστούν μόνο για τη βιογεωγραφική περιοχή στο σύνολό της και όχι για εξατομικευμένες ειδικές ζώνες διατηρήσεως.
- 78 Όσον αφορά τις εκθέσεις για τις οποίες γίνεται λόγος στο άρθρο 17 της οδηγίας περί οικοτόπων, καθώς και την επιτροπή που προβλέπεται στο άρθρο 20 της εν λόγω οδηγίας, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας υποστηρίζει ότι ο ορισμός, από τα κράτη μέλη, των τιμών αναφοράς για τον καθορισμό μιας ικανοποιητικής καταστάσεως διατηρήσεως δεν έχει δεσμευτικό αποτέλεσμα έναντι των κρατών αυτών.
- 79 Θεωρεί, συγκεκριμένα, ότι η οικεία οδηγία δεν προβλέπει την υποχρέωση ορισμού τέτοιων τιμών αναφοράς.
- 80 Επιπλέον, η έκθεση που καταρτίζεται από κράτος μέλος σύμφωνα με το άρθρο 17 της οδηγίας για τους οικοτόπους δεν αφορά ειδικά την κατάσταση στις διάφορες ειδικές ζώνες διατηρήσεως, αλλά την κατάσταση για το σύνολο της επικράτειας του οικείου κράτους μέλους.

- 81 Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας προσθέτει ότι η ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως που πρέπει να επιτευχθεί σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους δεν αφορά τις διάφορες ειδικές ζώνες διατηρήσεως που βρίσκονται στο έδαφος των κρατών μελών, αλλά το σύνολο του ευρωπαϊκού εδάφους, στο οποίο εφαρμόζεται το δίκαιο της Ένωσης.
- 82 Όσον αφορά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας για τους οικοτόπους, η διάταξη αυτή, σε αντίθεση με το άρθρο 2, παράγραφος 1, και το άρθρο 4 της οδηγίας, δεν βασίζεται στον γενικό σκοπό της διατηρήσεως ή της αποκαταστάσεως σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως των οικείων ειδών ή τύπων οικοτόπων, αλλά ειδικά στις οικολογικές απαιτήσεις των τύπων φυσικών οικοτόπων που εμφανίζονται στο παράρτημα Ι της εν λόγω οδηγίας και των ειδών που εμφανίζονται στο παράρτημα ΙΙ αυτής. Ο καθορισμός των εν λόγω απαιτήσεων θα πρέπει να είναι κατά κύριο λόγο ποιοτικός και σε μεμονωμένες μόνον περιπτώσεις και ποσοτικός.
- 83 Το επιχείρημα της Επιτροπής ότι η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ενός έργου, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους, η οποία αφορά αποκλειστικά τους γενικούς στόχους διατηρήσεως ή ακόμη και τις πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο τυποποιημένο έντυπο δεδομένων, δεν συνάδει με τον σκοπό της οδηγίας για τους οικοτόπους έρχεται σε αντίθεση με τη νομολογία του Δικαστηρίου που απορρέει από τις αποφάσεις της 29ης Ιανουαρίου 2004, Επιτροπή κατά Αυστρίας (C-209/02, EU:C:2004:61, σκέψη 24), και της 10ης Νοεμβρίου 2016, Επιτροπή κατά Ελλάδας (C-504/14, EU:C:2016:847, σκέψεις 9 και 10).
- 84 Επίσης, με την απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Δάσος Białowieża) (C-441/17, EU:C:2018:255, σκέψη 116), το Δικαστήριο καθόρισε τα κριτήρια της εν λόγω εκτιμήσεως κατά τρόπο αφηρημένο και όχι βάσει επιμέρους ποσοτικοποιημένων στόχων.
- 85 Κατά δεύτερον, το ζήτημα αν οι στόχοι διατηρήσεως επιτυγχάνονται με τη διατήρηση ή την αποκατάσταση σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως ενός τύπου φυσικού οικοτόπου ή ενός είδους εξαρτάται από την πραγματική κατάσταση, αντιστοίχως, μιας ειδικής ζώνης διατηρήσεως, η οποία υπόκειται σε φυσικές διακυμάνσεις καθώς και σε εξωτερικές ανθρώπινες επιδράσεις και εξαρτάται ιδίως από τα προηγούμενα μέτρα διατηρήσεως ή αποκαταστάσεως.
- 86 Αν, όπως επισημαίνει η Επιτροπή, οι στόχοι διατηρήσεως αυτοί καθεαυτούς διαφοροποιούνται αναλόγως του αν πρέπει να επιτευχθούν μέσω της διατηρήσεως ή της αποκαταστάσεως των προστατευόμενων αντικειμένων, θα πρέπει, επ' ευκαιρία κάθε πραγματικής μεταβολής του βαθμού διατηρήσεως των ειδών και των φυσικών οικοτόπων που απαντούν σε ειδική ζώνη διατηρήσεως, να τροποποιηθεί ο αντίστοιχος στόχος διατηρήσεως, τούτο δε για κάθε είδος και για κάθε τύπο οικοτόπου.
- 87 Ειδικότερα, στους δυναμικούς οικοτόπους, όπως οι εκβολές του Έλβα, όπου υπάρχει το φυτικό είδος «Ciguë (*Oenanthe conioides*)», υπάρχει ο κίνδυνος να χρειαστεί οι στόχοι διατηρήσεως να προσαρμοστούν επανειλημμένα στην εξέλιξη των περιβαλλοντικών συνθηκών.
- 88 Ως εκ τούτου, η γερμανική πρακτική μεταφοράς της οδηγίας για τους οικοτόπους στο εσωτερικό δίκαιο, η οποία επιτάσσει την ύπαρξη μιας καταστάσεως-στόχου και υποχρεώνει τις αρχές να επιτυγχάνουν την κατάσταση αυτή κατά περίπτωση, θεσπίζοντας μέτρα διατηρήσεως ή αποκαταστάσεως, εγγυάται πλήρως την πρακτική αποτελεσματικότητα της οδηγίας και, ιδίως,

τον σκοπό του άρθρου 2, παράγραφος 2, ο οποίος συνίσταται στη διασφάλιση της διατηρήσεως ή της αποκαταστάσεως, σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως, των φυσικών οικοτόπων και των άγριων ειδών χλωρίδας και πανίδας κοινοτικής σημασίας.

- 89 Το ζήτημα αν ένα έργο μπορεί να επηρεάσει σημαντικά έναν τόπο κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους δεν εξαρτάται από μια τυπική επιλογή η οποία έγινε στο παρελθόν και η οποία προσδίδει στους στόχους διατηρήσεως του τόπου την επιδίωξη αποκαταστάσεως ή διατηρήσεως, αλλά από τις συγκεκριμένες συνθήκες που επικρατούσαν στον τόπο κατά τον χρόνο που τίθεται το ζήτημα της εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του έργου αυτού.
- 90 Κατά τρίτον, απαντώντας στο επιχείρημα της Επιτροπής ότι οι στόχοι διατηρήσεως πρέπει να ενσωματώνονται σε νομικές πράξεις που έχουν δεσμευτική ισχύ έναντι τρίτων, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας υποστηρίζει ότι οι στόχοι αυτοί απευθύνονται, ως εκ της φύσεώς τους, στις αρμόδιες εθνικές αρχές.
- 91 Εν πάση περιπτώσει, όπως προβάλλει το κράτος μέλος, στη Γερμανία, οι στόχοι διατηρήσεως υπό στενή έννοια περιλαμβάνονται στις κανονιστικές αποφάσεις περί ζωνών διατηρήσεως και, επομένως, σε ουσιαστικούς νόμους οι οποίοι είναι νομικώς δεσμευτικοί *erga omnes*. Επιπλέον, οι στόχοι αυτοί προσδιορίζονται και στα σχέδια διαχειρίσεως και χωροταξίας και επιβάλλονται κατά τρόπο αρκούντως δεσμευτικό έναντι τρίτων. Συγκεκριμένα, κατά το άρθρο 34 του ομοσπονδιακού νόμου για την προστασία της φύσεως, το οποίο μεταφέρει στο γερμανικό δίκαιο το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους, οι τρίτοι δεν μπορούν να υλοποιήσουν κανένα σχέδιο ή έργο ή να αναλάβουν δράση ικανή να θίξει τους στόχους διατηρήσεως, οι δε τρίτοι που είναι ιδιοκτήτες εκτάσεων ευρισκομένων σε ειδική ζώνη διατηρήσεως οφείλουν να ανέχονται μέτρα διατηρήσεως ή αποκαταστάσεως, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας για τους οικοτόπους, όταν οι δημόσιοι φορείς εφαρμόζουν τα εν λόγω μέτρα.
- 92 Εφόσον μια ειδική ζώνη διατηρήσεως απαιτεί όχι μόνον απαγορευτικά μέτρα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου διατηρήσεως κατά τον χαρακτηρισμό της, αλλά και αποτελεσματικά μέτρα διατηρήσεως ή αποκαταστάσεως της καταστάσεως διατηρήσεως του προστατευόμενου στοιχείου, οι κανονιστικές αποφάσεις περί των ζωνών διατηρήσεως περιλαμβάνουν, σύμφωνα με το άρθρο 22, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, του ομοσπονδιακού νόμου για την προστασία της φύσεως, την αντίστοιχη εξουσιοδότηση των αρμόδιων αρχών που επιτρέπει την εφαρμογή των επίμαχων μέτρων, το δε άρθρο 65 του οικείου νόμου υποχρεώνει τους τρίτους που είναι ιδιώτες να ανέχονται τέτοια μέτρα.
- 93 Κατά συνέπεια, ακόμη και αν ένα σχέδιο διαχειρίσεως ή χωροταξίας δεν είναι αφ' εαυτού δεσμευτικό για τους τρίτους, οι λεπτομερέστεροι στόχοι διατηρήσεως που περιέχει είναι, λόγω της νομικής αυτής καταστάσεως, εμμέσως δεσμευτικοί και αντιτάξιμοι έναντι τρίτων.
- 94 Στο υπόμνημά της απαντήσεως, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, σε μεγάλο βαθμό, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας περιόρισε αδικαιολόγητα τα μέτρα διατηρήσεως στη διατήρηση του *status quo* και δεν εκμεταλλεύθηκε πλήρως το δυναμικό των ζωνών διατηρήσεως για να καθορίσει μια ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως. Συγκεκριμένα, 67 από τους 82 τύπους οικοτόπων που περιλαμβάνονται στο παράρτημα I της οδηγίας για τους οικοτόπους, οι οποίοι βρίσκονται στην ηπειρωτική βιογεωγραφική περιοχή της Γερμανίας, τελούν σε «ανάρμοστη και δυσμενή» ή «μειονεκτική-κακή» κατάσταση διατηρήσεως. Ένας από τους λόγους της εξελίξεως αυτής, η οποία δεν συνάδει προς τον σκοπό της εν λόγω οδηγίας, συνίσταται στο ότι η

Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας παραλείπει συστηματικά να καθορίσει ποσοτικά προσδιορισμένους στόχους διατηρήσεως. Συγκεκριμένα, στο μέτρο που είναι αναγκαία η βελτίωση της επιφάνειας ή η αύξηση του πληθυσμού, μόνον στόχοι διατηρήσεως που προσδιορίζουν με σαφήνεια τις σχετικές συνεισφορές μιας ζώνης διασφαλίζουν ότι τα μέτρα που λαμβάνονται σε κάθε ζώνη συμβάλλουν κατά τρόπο αξιόπιστο στην επίτευξη ικανοποιητικής καταστάσεως διατηρήσεως.

- 95 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι ουδόλως ισχυρίζεται ότι τα προς ποσοτικοποίηση χαρακτηριστικά, όπως η επιφάνεια ή η διάρθρωση του πληθυσμού, είναι τα μόνα κριτήρια που καθιστούν δυνατό τον καθορισμό των στόχων διατηρήσεως. Πράγματι, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη συμπληρωματικά οι ποιοτικοί στόχοι, όπως ορισμένες παράμετροι σχετικά με την αξία των νέων εκτάσεων που πρόκειται να δημιουργηθούν. Όσον αφορά τη συνοχή του δικτύου προστασίας, είναι οι ποσοτικοποιημένοι στόχοι διατηρήσεως που διασφαλίζουν με αξιόπιστο τρόπο τη συμβολή κάθε τόπου στο σύνολο του δικτύου.
- 96 Όσον αφορά τα κράτη μέλη που έχουν προβλέψει ποσοτικοποιημένους στόχους διατηρήσεως, η Επιτροπή παραθέτει ένα παράδειγμα της πρακτικής που εφαρμόζεται στη Βουλγαρία, στη Λιθουανία και στη Ρουμανία.
- 97 Η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι στόχοι διατηρήσεως τόσο αόριστοι όσο αυτοί που έχουν καθοριστεί στη Γερμανία, οι οποίοι δεν προσδιορίζουν καν αν αποσκοπούν στην αποκατάσταση ή τη διατήρηση της ικανοποιητικής καταστάσεως διατηρήσεως ενός προστατευόμενου στοιχείου, δεν διασφαλίζουν την πρακτική αποτελεσματικότητα της οδηγίας για τους οικοτόπους. Εν πάση περιπτώσει, είναι, κατά την Επιτροπή, αναγκαίο να απαιτείται τουλάχιστον οι στόχοι διατηρήσεως να προσδιορίζουν τον επιδιωκόμενο σκοπό, ήτοι την αποκατάσταση ή τη διατήρηση της καταστάσεως διατηρήσεως των προστατευόμενων στοιχείων, και να επισημαίνουν με ακρίβεια τις σχετικές παραμέτρους.
- 98 Όσον αφορά την υποχρέωση των τρίτων να ανέχονται μέτρα διαχειρίσεως, σύμφωνα με το άρθρο 65 του ομοσπονδιακού νόμου για την προστασία της φύσεως, η υποχρέωση αυτή αφορά, κατά την Επιτροπή, μόνον την εκτέλεση των μέτρων διατηρήσεως που προβλέπονται από νομοθετικές διατάξεις. Όπως αναγνωρίζει η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, τα σχέδια διαχειρίσεως δεν αποτελούν ακριβώς νομοθετικές διατάξεις κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου. Επιπλέον, η εκτέλεση των μέτρων αυτών εξαρτάται, σύμφωνα με τον ομοσπονδιακό νόμο για την προστασία της φύσεως, από την προϋπόθεση να μην παρακωλύεται αδικαιολόγητα η χρήση του οικοπέδου. Ο περιορισμός αυτός δεν διασφαλίζει την υλοποίηση των στόχων διατηρήσεως που καθορίζονται στα σχέδια διαχειρίσεως.
- 99 Όσον αφορά την προστασία της φύσεως μέσω συμβάσεων, η σύναψη συμβάσεων δεν μπορεί να επιβληθεί σε τρίτους, οπότε η επίτευξη των στόχων διατηρήσεως εξαρτάται αποκλειστικά από τη βούληση των έγγειων ιδιοκτητών να συνάψουν τέτοιες συμβάσεις.
- 100 Στο υπόμνημά της ανταπαντήσεως, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας αντιτάσσει ότι πρέπει να κινηθούν μακροπρόθεσμες διαδικασίες για την επίτευξη ικανοποιητικής καταστάσεως διατηρήσεως ενός φυσικού οικοτόπου ή ενός είδους και για την εφαρμογή των αναγκαίων προς τούτο μέτρων διατηρήσεως, οπότε ενδέχεται να παρέλθει ορισμένος χρόνος πριν διαπιστωθούν σαφώς ορατές βελτιώσεις. Μολονότι, όπως επισημαίνει η Επιτροπή, η κατάσταση των τόπων κοινοτικής σημασίας και των ειδικών ζωνών διατηρήσεως έχει επιδεινωθεί στη Γερμανία, δεν μπορεί να συναχθεί εξ αυτού κανένα συμπέρασμα όσον αφορά τις νομικές απαιτήσεις σχετικά με τους στόχους διατηρήσεως.

- 101 Επιπλέον, η προβαλλόμενη σημαντική αύξηση του ποσοστού των ειδών σε μη ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως στη Γερμανία αποτελεί συνέπεια της μεταβολής του αριθμού των προστατευτέων αγαθών που αξιολογήθηκαν στο πλαίσιο της εκθέσεως την οποία κατάρτισε το εν λόγω κράτος μέλος.
- 102 Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας υποστηρίζει ότι οι στόχοι διατηρήσεως που προβλέπονται στα σχέδια διαχειρίσεως και στα συμβατικά μέσα προστασίας της φύσεως χρησιμεύουν για την εξειδίκευση και την περαιτέρω συγκεκριμενοποίηση των ήδη δεσμευτικών στόχων διατηρήσεως τους οποίους επιδιώκουν οι κανονιστικές αποφάσεις περί προστατευόμενων ζωνών. Οι στόχοι αυτοί είναι δεσμευτικοί σε διοικητικό επίπεδο και συγκεκριμενοποιούν τα κριτήρια που προβλέπονται για τους στόχους διατηρήσεως στις κανονιστικές αποφάσεις σχετικά με τις προστατευόμενες ζώνες, τα οποία, με τη σειρά τους, έχουν εφαρμογή στο πλαίσιο της εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργων υποβαλλόμενων από τρίτους. Εξάλλου, στο πλαίσιο της προστασίας της φύσεως μέσω συμβάσεως, οι εν λόγω στόχοι είναι επίσης δεσμευτικοί για τα συμβαλλόμενα μέρη.
- 103 Όσον αφορά το άρθρο 65 του ομοσπονδιακού νόμου περί προστασίας της φύσεως, αντιθέτως προς όσα προβάλλει η Επιτροπή, αυτό δεν αφορά μόνον την εφαρμογή μέτρων καθοριζομένων με νομοθετικές διατάξεις, αλλά αναφέρεται στην εφαρμογή μέτρων «που βασίζονται στις διατάξεις του [παρόντος] νόμου, στις νομικές διατάξεις που θεσπίζονται ή εφαρμόζονται βάσει του [εν λόγω] νόμου ή στη νομοθεσία των ομόσπονδων κρατών στον τομέα της προστασίας της φύσεως». Κατά την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, το εν λόγω άρθρο προβλέπει ευρεία υποχρέωση τηρήσεως των μέτρων που απορρέουν από νομοθετικές διατάξεις, χωρίς να απαιτείται τα μέτρα αυτά να προβλέπονται απευθείας από νομοθετικές διατάξεις.
- 104 Οι εθνικές κανονιστικές αποφάσεις σχετικά με τις προστατευόμενες ζώνες δεν προβλέπουν μόνον απαγορευτικά μέτρα για την επίτευξη του στόχου προστασίας που επιδιώκεται με τον χαρακτηρισμό των ζωνών αυτών ως προστατευόμενων ζωνών, αλλά εξουσιοδοτούν παράλληλα τις αρμόδιες αρχές να λαμβάνουν τα αναγκαία αποτελεσματικά μέτρα διατηρήσεως ή αποκαταστάσεως. Οι κανονιστικές αυτές αποφάσεις σχετικά με τις προστατευόμενες ζώνες αποτελούν «τη νομοθεσία των ομόσπονδων κρατών περί προστασίας της φύσεως», κατά την έννοια του άρθρου 65, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του ομοσπονδιακού νόμου περί προστασίας της φύσεως, ή, καθόσον πρόκειται για κανονιστικές αποφάσεις σχετικές με τις προστατευόμενες ζώνες, νομικές διατάξεις που αφορούν αποκλειστικά τη γερμανική οικονομική ζώνη, και οι οποίες θεσπίστηκαν βάσει του εν λόγω νόμου. Κατά συνέπεια, οι στόχοι διατηρήσεως και τα μέτρα διατηρήσεως που θεσπίζουν οι αρμόδιες αρχές έχουν αναμφισβήτητα δεσμευτικό χαρακτήρα.

2. Εκτίμηση του Δικαστηρίου

α) Επί του επιχειρήματος περί μη καθορισμού λεπτομερών στόχων διατηρήσεως για 88 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας

- 105 Όσον αφορά το γράμμα του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους, διαπιστώνεται ότι, μολονότι στη διάταξη αυτή δεν μνημονεύεται ρητώς η υποχρέωση καθορισμού στόχων διατηρήσεως, κατά το άρθρο αυτό οι αρμόδιες αρχές του οικείου κράτους μέλους οφείλουν, κατά τον χαρακτηρισμό της ειδικής ζώνης διατηρήσεως, να καθορίζουν τις προτεραιότητες σε συνάρτηση με τη σημασία των τόπων για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως, ενός τύπου οικοτόπου. Ο καθορισμός, όμως, των

προτεραιοτήτων αυτών προϋποθέτει ότι οι εν λόγω στόχοι διατηρήσεως έχουν εκ των προτέρων καθοριστεί [απόφαση της 29ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Προστασία των ειδικών ζωνών διατηρήσεως), C-444/21, EU:C:2023:524, σκέψη 64 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].

- 106 Συνακόλουθα, λαμβάνοντας επίσης υπόψη το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους και τον σκοπό τον οποίο επιδιώκει, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, καθόσον από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι ο χαρακτηρισμός των ειδικών ζωνών διατηρήσεως και ο καθορισμός των προτεραιοτήτων διατηρήσεως πρέπει να πραγματοποιούνται το ταχύτερο δυνατόν και, σε κάθε περίπτωση, το αργότερο εντός προθεσμίας έξι ετών από το χρονικό σημείο της επιλογής ενός τόπου κοινοτικής σημασίας στο πλαίσιο της προβλεπόμενης στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου διαδικασίας, δεν μπορεί ούτε ο καθορισμός των στόχων διατηρήσεως να υπερβαίνει την προθεσμία αυτή, δεδομένου ότι οι εν λόγω στόχοι είναι αναγκαίοι για τον καθορισμό των ως άνω προτεραιοτήτων και πρέπει, ως εκ τούτου, να προηγούνται του καθορισμού των προτεραιοτήτων αυτών [απόφαση της 29ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Προστασία των ειδικών ζωνών διατηρήσεως), C-444/21, EU:C:2023:524, σκέψη 65 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 107 Πρέπει να προστεθεί ότι, για να θεωρηθούν ως «στόχοι διατηρήσεως», κατά την έννοια της οδηγίας για τους οικοτόπους, οι καθορισθέντες στόχοι πρέπει να είναι σαφείς και επακριβείς [απόφαση της 29ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Προστασία των ειδικών ζωνών διατήρησης), C-444/21, EU:C:2023:524, σκέψη 66 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 108 Εν προκειμένω, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας αναγνωρίζει ότι, κατά τη λήξη της προθεσμίας απαντήσεως στην αιτιολογημένη γνώμη, ήτοι στις 13 Ιουνίου 2020, δεν είχε καθορίσει στο εσωτερικό δίκαιο τους λεπτομερείς στόχους διατηρήσεως 88 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας, τους οποίους αφορά η δεύτερη αιτίαση της Επιτροπής.
- 109 Υπό τις συνθήκες αυτές, διαπιστώνεται ότι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, καθόσον παρέλειψε να καθορίσει λεπτομερείς στόχους διατηρήσεως για το σύνολο των 88 αυτών τόπων, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους.

β) Επί του επιχειρήματος σχετικά με τη γενική και συστηματική πρακτική καθορισμού των στόχων διατηρήσεως κατά τρόπο αντίθετο προς τις απαιτήσεις του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους

- 110 Όσον αφορά το επιχείρημα της Επιτροπής κατά το οποίο η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ακολούθησε μια γενική και συστηματική πρακτική συνιστάμενη στον καθορισμό των στόχων διατηρήσεως κατά τρόπο αντίθετο προς τις απαιτήσεις του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους, υπενθυμίζεται ότι, με την επιφύλαξη της υποχρεώσεως της Επιτροπής να ανταποκριθεί στο βάρος αποδείξεως που φέρει, τίποτε δεν την εμποδίζει να διαπιστώσει ταυτόχρονα παραβάσεις των διατάξεων της οδηγίας για τους οικοτόπους λόγω της στάσεως που υιοθέτησαν οι αρχές κράτους μέλους έναντι συγκεκριμένων καταστάσεων, οι οποίες προσδιορίζονται ειδικώς, και παραβάσεις των επίμαχων διατάξεων λόγω του ότι οι οικείες αρχές έχουν υιοθετήσει μια γενική πρακτική αντίθετη προς αυτές, παράδειγμα της οποίας αποτελούν ενδεχομένως οι εν λόγω ειδικές καταστάσεις [αποφάσεις της 26ης Απριλίου 2005, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας, C-494/01, EU:C:2005:250, σκέψη 27, και της 29ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Προστασία των ειδικών ζωνών διατήρησης), C-444/21, EU:C:2023:524, σκέψη 165].

- 111 Όταν η Επιτροπή προσκομίζει επαρκή αποδεικτικά στοιχεία από τα οποία προκύπτει ότι οι αρχές κράτους μέλους ανέπτυξαν μια διαρκή και κατ' επανάληψη ακολουθούμενη πρακτική αντίθετη προς τις διατάξεις μιας οδηγίας, σε αυτό το κράτος μέλος εναπόκειται να αμφισβητήσει ουσιαστικώς και λεπτομερώς τα υποβληθέντα στοιχεία και τις συνέπειες που απορρέουν από αυτά [αποφάσεις της 26ης Απριλίου 2005, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας, C-494/01, EU:C:2005:250, σκέψη 47, και της 29ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Προστασία των ειδικών ζωνών διατήρησης), C-444/21, EU:C:2023:524, σκέψη 166].
- 112 Συγχρόνως, δεδομένης της υποχρεώσεώς της να αποδείξει την προβαλλόμενη παράβαση, η Επιτροπή δεν μπορεί να προσάψει προσχηματικά στο οικείο κράτος μέλος γενική και συνεχιζόμενη παράβαση των υποχρεώσεων που αυτό υπέχει από το δίκαιο της Ένωσης, προκειμένου η ίδια να απαλλαγεί από την υποχρέωση να αποδείξει την προσαπτόμενη παράβαση βάσει συγκεκριμένων στοιχείων που αποδεικνύουν την παράβαση συγκεκριμένων διατάξεων την οποία επικαλείται και να στηριχθεί σε απλές πιθανολογήσεις ή σε υπεραπλουστευτικές αιτιώδεις συνάψεις [πρβλ. απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2019, Επιτροπή κατά Ιταλίας (Βακτήριο *Xylella fastidiosa*), C-443/18, EU:C:2019:676, σκέψη 80, και της 29ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Προστασία των ειδικών ζωνών διατήρησης), C-444/21, EU:C:2023:524, σκέψη 167].
- 113 Εν προκειμένω, η Επιτροπή υποστηρίζει, πρώτον, ότι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας υιοθέτησε μια γενική πρακτική η οποία συνίσταται στον καθορισμό των στόχων διατηρήσεως χωρίς να προσδιορίζει τα ποσοτικά και μετρήσιμα στοιχεία βάσει των οποίων δύναται να καθοριστεί η ειδική συμβολή της προστατευόμενης περιοχής στην επίτευξη ικανοποιητικής καταστάσεως διατήρησης σε εθνικό επίπεδο για τον επίμαχο οικοτόπο ή το επίμαχο είδος.
- 114 Συναφώς, διαπιστώνεται ότι, όπως προκύπτει από τη νομολογία που μνημονεύθηκε στη σκέψη 107 της παρούσας αποφάσεως, οι στόχοι διατηρήσεως δεν πρέπει να εξαγγέλλονται γενικόλογα, αλλά, αντιθέτως, πρέπει να είναι σαφείς και επακριβείς.
- 115 Κατά συνέπεια, οι στόχοι διατηρήσεως πρέπει να καθορίζονται βάσει πληροφοριών που στηρίζονται σε επιστημονικό έλεγχο της καταστάσεως των ειδών και των οικοτόπων τους σε συγκεκριμένο τόπο. Πράγματι, δεδομένου ότι, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας για τους οικοτόπους, κατά τη διαδικασία χαρακτηρισμού των τόπων ως ειδικών ζωνών διατηρήσεως, οι προτεινόμενοι από τα κράτη μέλη τόποι πρέπει να προτείνονται βάσει των κριτηρίων του παραρτήματος III της οικείας οδηγίας και των σχετικών επιστημονικών πληροφοριών, οι πληροφορίες αυτές είναι επίσης ικανές να διασφαλίσουν την εξειδίκευση και την ακρίβεια των στόχων διατηρήσεως.
- 116 Ταυτόχρονα, όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 53 των προτάσεών της, μολονότι οι στόχοι διατηρήσεως που θέτει ένα κράτος μέλος πρέπει να παρέχουν τη δυνατότητα να επαληθευτεί κατά πόσον τα μέτρα που λαμβάνονται με βάση τους στόχους αυτούς είναι ικανά να επιτύχουν την επιθυμητή κατάσταση διατηρήσεως του οικείου τόπου, γεγονός παραμένει ότι η ανάγκη διατυπώσεως ποσοτικών και μετρήσιμων στόχων πρέπει να εξετάζεται κατά περίπτωση και δεν μπορεί να αναγνωριστεί ως γενική υποχρέωση των κρατών μελών.
- 117 Πράγματι, όπως επισήμανε κατ' ουσίαν η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας στο υπόμνημα αντικρούσεως, ο καθορισμός ποσοτικών και μετρήσιμων στόχων διατηρήσεως ενδέχεται να αποδειχθεί απρόσφορος για ορισμένους σύνθετους οικοτόπους και σε ορισμένες

ζώνες διατηρήσεως δυναμικού χαρακτήρα, των οποίων τα στοιχεία ποικίλλουν σημαντικά ανάλογα με τους εξωτερικούς παράγοντες του περιβάλλοντος ή αλληλεπιδρούν σημαντικά με άλλους οικοτόπους και ζώνες διατηρήσεως.

- 118 Επομένως, εναπόκειται, καταρχήν, στην Επιτροπή να αποδείξει ότι, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, το οικείο κράτος μέλος υποχρεούται να διατυπώνει ποσοτικούς και μετρήσιμους στόχους διατηρήσεως προκειμένου να διασφαλίζεται η επιθυμητή κατάσταση διατηρήσεως του οικείου τόπου.
- 119 Εν προκειμένω, η Επιτροπή παρέθεσε, βεβαίως, συγκεκριμένα παραδείγματα τύπων για τους οποίους δεν έχουν διατυπωθεί ποσοτικοί και μετρήσιμοι στόχοι διατηρήσεως.
- 120 Τούτου δοθέντος, αφενός, η Επιτροπή παρέθεσε τα παραδείγματα αυτά προκειμένου να καταδείξει τη γενική και συστηματική πρακτική της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, η οποία, κατά το εν λόγω θεσμικό όργανο, αντιβαίνει στο άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους.
- 121 Επομένως, με τα αιτήματα του δικογράφου της προσφυγής της, η Επιτροπή δεν ζήτησε από το Δικαστήριο να διαπιστώσει ότι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την ανωτέρω διάταξη λόγω μη καθορισμού ποσοτικών και μετρήσιμων στόχων διατηρήσεως όσον αφορά τους οικοτόπους και τα είδη που υπάρχουν στους τόπους που μνημονεύει ενδεικτικά το εν λόγω θεσμικό όργανο στο δικόγραφο της προσφυγής.
- 122 Αφετέρου, η υπό κρίση προσφυγή αφορά τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας που βρίσκονται στις αλπικές, ηπειρωτικές και ατλαντικές βιογεωγραφικές περιοχές.
- 123 Οι εν λόγω περιοχές περιλαμβάνουν μεγάλο αριθμό τύπων τους οποίους αφορά η δεύτερη αιτίαση της Επιτροπής και, όπως προκύπτει από τη δικογραφία, χαρακτηρίζονται από σημαντική ποικιλία ειδών και οικοτόπων.
- 124 Υπό τις συνθήκες αυτές, λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας που μνημονεύθηκε στη σκέψη 112 της παρούσας αποφάσεως, στην Επιτροπή εναπόκειται να αποδείξει ότι τα παραδείγματα των ειδών και των οικοτόπων που παρέθεσε το θεσμικό όργανο προς στήριξη της αιτιάσεως με την οποία ζητείται να διαπιστωθεί γενική και συστηματική παράβαση των υποχρεώσεων που απορρέουν από την οδηγία για τους οικοτόπους είναι αντιπροσωπευτικά για το σύνολο των επίμαχων τύπων κοινοτικής σημασίας [βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 29ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Προστασία των ειδικών ζωνών διατήρησης), C-444/21, EU:C:2023:524, σκέψη 170].
- 125 Εντούτοις, ακόμη και αν υποθεθεί ότι η Επιτροπή πράγματι απέδειξε ότι οι στόχοι διατηρήσεως των τύπων τους οποίους επικαλείται ενδεικτικώς πρέπει να διατυπώνονται ποσοτικά και να είναι μετρήσιμοι προκειμένου να διασφαλιστεί η επιθυμητή κατάσταση διατηρήσεως των επίμαχων τύπων, διαπιστώνεται ότι ούτε στο δικόγραφο της προσφυγής ούτε στο υπόμνημα απαντήσεως το θεσμικό όργανο απέδειξε επαρκώς κατά νόμο, με επιχειρήματα και με αρκούντως ακριβή, σαφή και λεπτομερή στοιχεία, ότι τα παραδείγματα των τύπων που παρέθεσε είναι αντιπροσωπευτικά του συνόλου των επίμαχων τύπων κοινοτικής σημασίας όσον αφορά την αδικαιολόγητη έλλειψη ποσοτικών μέτρων.

- 126 Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να απορριφθεί το επιχείρημα της Επιτροπής ότι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους, υιοθετώντας μια γενική πρακτική η οποία συνίσταται στον καθορισμό των στόχων διατηρήσεως χωρίς τον προσδιορισμό ποσοτικών και μετρήσιμων στοιχείων.
- 127 Δεύτερον, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η πρακτική της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, η οποία συνίσταται στον καθορισμό των στόχων διατηρήσεως χωρίς διάκριση μεταξύ, αφενός, της αποκαταστάσεως των προστατευόμενων αγαθών και, αφετέρου, της διατηρήσεως των αγαθών αυτών, αντιβαίνει στο άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους.
- 128 Συναφώς, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 106 της παρούσας αποφάσεως, το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους απαιτεί από τις αρμόδιες αρχές του οικείου κράτους μέλους, κατά τον χαρακτηρισμό της ειδικής ζώνης διατηρήσεως, να ορίζουν τους στόχους διατηρήσεως και να καθορίζουν τις προτεραιότητες σε συνάρτηση με τη σημασία των τόπων για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως, ενός τύπου οικοτόπου.
- 129 Μολονότι, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 107 της παρούσας αποφάσεως, οι στόχοι διατηρήσεως πρέπει να είναι σαφείς και επακριβείς, γεγονός παραμένει ότι από κανένα στοιχείο της οδηγίας για τους οικοτόπους δεν μπορεί να συναχθεί ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται, σε κάθε μία περίπτωση, να διακρίνουν μεταξύ, αφενός, της αποκαταστάσεως των προστατευόμενων αγαθών και, αφετέρου, της διατηρήσεως των αγαθών αυτών, ήδη κατά το στάδιο της διατυπώσεως των επίμαχων στόχων.
- 130 Πράγματι, όπως επισήμανε κατ' ουσίαν η γενική εισαγγελέας στα σημεία 94 και 95 των προτάσεών της, η διάκριση αυτή μπορεί να αποδειχθεί αναγκαία κατά το στάδιο του καθορισμού των συγκεκριμένων μέτρων διατηρήσεως, χωρίς να απαιτείται να γίνει στο πλαίσιο του καθορισμού των στόχων διατηρήσεως.
- 131 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, πρέπει να απορριφθεί το επιχείρημα της Επιτροπής κατά το οποίο η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους καθόσον υιοθέτησε μια γενική πρακτική η οποία συνίσταται στον καθορισμό των στόχων διατηρήσεως χωρίς διάκριση μεταξύ, αφενός, της αποκαταστάσεως των προστατευόμενων αγαθών και, αφετέρου, της διατηρήσεως των αγαθών αυτών.
- 132 Τρίτον, η Επιτροπή προσάπτει στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ότι καθορίζει στόχους διατηρήσεως που δεν είναι νομικά δεσμευτικοί έναντι τρίτων, κατά παράβαση του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους.
- 133 Συναφώς, διαπιστώνεται ότι, όπως επισήμανε και η γενική εισαγγελέας στο σημείο 105 των προτάσεών της, οι στόχοι διατηρήσεως προορίζονται, ως εκ της φύσεώς τους, να υλοποιηθούν με συγκεκριμένα μέτρα διατηρήσεως.
- 134 Πράγματι, προκειμένου να διασφαλιστεί αποτελεσματικά η προστασία του περιβάλλοντος και, πιο συγκεκριμένα, όπως ορίζεται στο άρθρο 2, παράγραφος 2, της οδηγίας για τους οικοτόπους, προκειμένου να διασφαλιστεί η διατήρηση ή, ενδεχομένως, η αποκατάσταση σε ικανοποιητική

κατάσταση διατήρησης των φυσικών οικοτόπων και των άγριων ειδών χλωρίδας και πανίδας ενωσιακού ενδιαφέροντος, τα εν λόγω συγκεκριμένα μέτρα διατήρησης πρέπει να θεσπίζονται από τα κράτη μέλη ως νομικές πράξεις δεσμευτικής ισχύος, εν ανάγκη και έναντι τρίτων.

- 135 Αντιθέτως, από κανένα στοιχείο της οδηγίας για τους οικοτόπους δεν μπορεί να συναχθεί ότι, προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα των μέτρων διατήρησης, οι στόχοι στους οποίους στηρίζονται τα μέτρα αυτά πρέπει επίσης να είναι νομικώς δεσμευτικά έναντι τρίτων. Πρέπει να προστεθεί ότι η απουσία τέτοιου δεσμευτικού χαρακτήρα ουδόλως εμποδίζει τους στόχους αυτούς να παράγουν εμμέσως δεσμευτικά αποτελέσματα έναντι τρίτων, ιδίως καθόσον χρησιμεύουν ως κριτήριο εκτίμησης, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους, για την εκτίμηση των επιπτώσεων που ενδέχεται να έχει ένα σχέδιο ή ένα έργο σε προστατευόμενο τόπο, δεδομένου ότι μια τέτοια εκτίμηση μπορεί πράγματι να οδηγήσει στην απαγόρευση αναλήψεως ενός τέτοιου σχεδίου ή έργου (πρβλ. απόφαση της 25ης Ιουλίου 2018, Grace και Sweetman, C-164/17, EU:C:2018:593, σκέψη 32).
- 136 Ως εκ τούτου, το επιχείρημα της Επιτροπής που παρατέθηκε στη σκέψη 132 της παρούσας αποφάσεως πρέπει να απορριφθεί.
- 137 Κατά συνέπεια, η δεύτερη αιτίαση είναι βάσιμη μόνο στο μέτρο που η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας δεν καθόρισε λεπτομερείς στόχους για το σύνολο των 88 τόπων κοινοτικής σημασίας μεταξύ των 4606 επίμαχων τόπων κοινοτικής σημασίας, κατά παράβαση του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους.

Γ. Επί της τρίτης αιτιάσεως, η οποία αφορά τη μη θέσπιση των αναγκαίων μέτρων διατήρησης

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

- 138 Η Επιτροπή προβάλλει, με το δικόγραφο της προσφυγής της, ότι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας παρέβη το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας για τους οικοτόπους, καθόσον, για 737 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας, δεν καθόρισε κανένα είδος μέτρου διατήρησης και καθόσον ακολουθεί για τη θέσπιση των μέτρων διατήρησης μια γενική πρακτική η οποία δεν πληροί τις απαιτήσεις της ως άνω διατάξεως.
- 139 Η πρακτική αυτή του εν λόγω κράτους μέλους, η οποία συνίσταται στη θεμελίωση των μέτρων διατήρησης σε στόχους διατήρησης που δεν πληρούν αυτοί καθεαυτούς τις απαιτήσεις της οδηγίας για τους οικοτόπους, αποτελεί γενική και συστηματική παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας.
- 140 Η απαίτηση κατά την οποία τα μέτρα διατήρησης πρέπει να στηρίζονται σε αρκούντως συγκεκριμένους στόχους διατήρησης επιβεβαιώνεται, όπως προβάλλει η Επιτροπή, από την απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2020, Επιτροπή κατά Ελλάδας (C-849/19, EU:C:2020:1047, σκέψεις 48 έως 52), και δικαιολογείται τόσο από τη συστηματική διάρθρωση όσο και από τον σκοπό της οδηγίας για τους οικοτόπους.
- 141 Στο υπόμνημα αντικρούσεως, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας αντιτείνει ότι, από το χρονικό σημείο της κοινοποίησης της αιτιολογημένης γνώμης και εξής, σημείωσε σημαντική πρόοδο και ότι, στις 31 Μαρτίου 2022, καθόρισε τα αναγκαία μέτρα διατήρησης για το 99 %

των ειδικών ζωνών διατηρήσεως. Για τις 45 ελλείπουσες ζώνες στα ομόσπονδα κράτη της Κάτω Σαξονίας, του Βρανδεμβούργου, και της Ρηνανίας-Παλατινάτου, τα μέτρα διατηρήσεως καθορίστηκαν, πλην ορισμένων εξαιρέσεων, κατά τη διάρκεια του 2022.

- 142 Επιπλέον, η γενική και συστηματική παράβαση στην οποία φέρεται να υπέπεσε η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας όσον αφορά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας για τους οικοτόπους δεν αφορά εκ προοιμίου κανένα συγκεκριμένο μέτρο διατηρήσεως στη Γερμανία, αλλά αποτελεί απλώς αιτίαση μεταγενέστερη της δεύτερης αιτιάσεως. Επομένως, δεδομένου ότι η δεύτερη αιτίαση είναι αβάσιμη, εξίσου αβάσιμη είναι και η τρίτη.

2. Εκτίμηση του Δικαστηρίου

- 143 Ειδικότερα, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας για τους οικοτόπους, για κάθε ειδική ζώνη διατηρήσεως, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να καθορίσουν τα αναγκαία μέτρα διατηρήσεως που ανταποκρίνονται στις οικολογικές απαιτήσεις των τύπων φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I και των ειδών του παραρτήματος II της εν λόγω οδηγίας, που βρίσκονται στην οικεία περιοχή [απόφαση της 29ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Προστασία των ζωνών διατήρησης), C-444/21, EU:C:2023:524, σκέψη 137 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 144 Οι υποχρεώσεις που υπέχουν τα κράτη μέλη από το άρθρο 6 της οδηγίας για τους οικοτόπους, συμπεριλαμβανομένης της υποχρεώσεως θεσπίσεως των αναγκαίων μέτρων διατηρήσεως που προβλέπεται στην παράγραφο 1 του άρθρου αυτού, πρέπει να εφαρμόζονται με αποτελεσματικό τρόπο και με πλήρη, σαφή και επακριβή μέτρα [απόφαση της 29ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Προστασία των ζωνών διατήρησης), C-444/21, EU:C:2023:524, σκέψη 138 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 145 Εν προκειμένω, διαπιστώνεται ότι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας δεν αμφισβητεί ότι δεν είχε θεσπίσει στις 13 Ιουνίου 2020, καταληκτική ημερομηνία για την απάντηση στην αιτιολογημένη γνώμη της Επιτροπής, μέτρα διατηρήσεως για τους 737 επίμαχους τόπους.
- 146 Όσον αφορά το επιχείρημα της Επιτροπής ότι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας παραβαίνει το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας για τους οικοτόπους καθόσον θέσπισε, κατά τρόπο γενικό και συστηματικό, τα μέτρα διατηρήσεως που στηρίζονται σε στόχους διατηρήσεως οι οποίοι δεν πληρούν αυτοί καθαυτούς τις απαιτήσεις της οικείας οδηγίας, διαπιστώνεται ότι το εν λόγω επιχείρημα συναρτάται προς το αντικείμενο της δεύτερης αιτιάσεως σχετικά με τους στόχους διατηρήσεως, όπως επισήμανε το εν λόγω κράτος μέλος, και πρέπει, ως εκ τούτου, να αντιμετωπιστεί κατά τον ίδιο τρόπο.
- 147 Πλην όμως, όπως προκύπτει από τη σκέψη 137 της παρούσας αποφάσεως, η δεύτερη αιτίαση είναι βάσιμη μόνο στο μέτρο που η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας δεν καθόρισε λεπτομερείς στόχους για 88 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας, κατά παράβαση του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους, δεδομένου ότι απορρίφθηκαν τα λοιπά επιχειρήματα που προέβαλε η Επιτροπή στο πλαίσιο της δεύτερης αιτιάσεως και τα οποία αφορούν τα χαρακτηριστικά των στόχων διατηρήσεως που θέσπισε το εν λόγω κράτος μέλος.
- 148 Ως εκ τούτου, προκύπτει ότι η τρίτη αιτίαση είναι βάσιμη μόνο στο μέτρο που η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας δεν θέσπισε μέτρα διατηρήσεως για και τους 737 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας, κατά παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας για τους οικοτόπους.

149 Κατόπιν του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, διαπιστώνεται ότι:

- καθόσον δεν χαρακτήρισε ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως 88 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους·
- καθόσον παρέλειψε να θεσπίσει λεπτομερείς στόχους διατηρήσεως και για τους 88 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους, και
- καθόσον παρέλειψε να θεσπίσει τα αναγκαία μέτρα διατηρήσεως και για τους 737 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ως άνω οδηγίας.

150 Απορρίπτει κατά τα λοιπά την προσφυγή.

Επί των δικαστικών εξόδων

151 Κατά το άρθρο 138, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα, εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Δεδομένου ότι η Επιτροπή ζήτησε την καταδίκη της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και η τελευταία ηττήθηκε κατά το ουσιώδες μέρος των ισχυρισμών της, επιβάλλεται να καταδικαστεί το κράτος μέλος αυτό στα δικαστικά έξοδα.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Καθόσον δεν καθόρισε ως ειδικές ζώνες διατηρήσεως 88 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας οι οποίοι περιλήφθηκαν στους καταλόγους που καταρτίστηκαν με την απόφαση 2004/69/ΕΚ της Επιτροπής, της 22ας Δεκεμβρίου 2003, για τη θέσπιση καταλόγου τόπων κοινοτικής σημασίας για την αλπική βιογεωγραφική περιοχή κατ' εφαρμογήν της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, με την απόφαση 2004/798/ΕΚ της Επιτροπής, της 7ης Δεκεμβρίου 2004, με την οποία θεσπίζεται ο κατάλογος των τόπων κοινοτικής σημασίας για την ηπειρωτική βιογεωγραφική περιοχή, κατ' εφαρμογήν της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, και με την απόφαση 2004/813/ΕΚ της Επιτροπής, της 7ης Δεκεμβρίου 2004, με την οποία θεσπίζεται ο κατάλογος των τόπων κοινοτικής σημασίας για την ατλαντική βιογεωγραφική περιοχή, κατ' εφαρμογήν της οδηγίας 92/43, όπως επικαιροποιήθηκαν αντιστοίχως με την απόφαση 2008/218/ΕΚ της Επιτροπής, της 25ης Ιανουαρίου 2008, βάσει της οποίας εγκρίνεται, σύμφωνα με την οδηγία 92/43/ΕΟΚ, πρώτος ενημερωμένος κατάλογος των τόπων κοινοτικής σημασίας για την αλπική βιογεωγραφική περιοχή, με την απόφαση 2008/25/ΕΚ της Επιτροπής, της 13ης Νοεμβρίου 2007, βάσει της οποίας εγκρίνεται, σύμφωνα με την οδηγία 92/43/ΕΟΚ, ένας πρώτος ενημερωμένος κατάλογος των τόπων κοινοτικής σημασίας για την ηπειρωτική βιογεωγραφική περιοχή, καθώς και με την απόφαση 2008/23/ΕΚ της Επιτροπής, της 12ης Νοεμβρίου 2007, βάσει της οποίας εγκρίνεται, σύμφωνα με την οδηγία 92/43/ΕΟΚ, πρώτος ενημερωμένος κατάλογος των τόπων κοινοτικής σημασίας για την ατλαντική βιογεωγραφική περιοχή, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας

92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2013/17/ΕΕ του Συμβουλίου, της 13ης Μαΐου 2013.

- 2) Καθόσον παρέλειψε να θεσπίσει λεπτομερείς στόχους διατηρήσεως και για τους 88 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας 92/43, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2013/17.
- 3) Καθόσον παρέλειψε να θεσπίσει τα αναγκαία μέτρα διατηρήσεως και για τους 737 από τους 4 606 επίμαχους τόπους κοινοτικής σημασίας, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 92/43, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2013/17.
- 4) Απορρίπτει, κατά τα λοιπά, την προσφυγή.
- 5) Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας φέρει, πέραν των δικών της δικαστικών εξόδων, και τα δικαστικά έξοδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

(υπογραφές)